

NIBIO

NORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

Task force Matpriser

En gjennomgang av indeksene som NIBIO publiserer på nett

NIBIO RAPPORT | VOL. 10 | NR. 86 | 2024

Mathilde Pedersen Tveide , Kristian Bjerke, Markus Skjævestad, Mads Svennerud,
Sveinar Skjevdal, Jon Fredrik Strandrud og Hanne Margrete Johnsen
Divisjon for kart og statistikk

TITTEL/TITLE

Task force Matpriser - En gjennomgang av indeksene som NIBIO publiserer på nett

FORFATTER(E)/AUTHOR(S)

Mathilde Pedersen Tveide , Kristian Bjerke, Markus Skjævestad, Mads Svennerud, Sveinar Skjevdal, Jon Fredrik Strandrud og Hanne Margrete Johnsen

DATO/DATE:	RAPPORT NR./ REPORT NO.:	TILGJENGELIGHET/AVAILABILITY:		PROSJEKT NR./PROJECT NO.:	SAKSNR./ARCHIVE NO.:
16.08.2024	10/86/2024	Åpen		53337	23/00334
ISBN:		ISSN:		ANTALL SIDER/ NO. OF PAGES:	ANTALL VEDLEGG/ NO. OF APPENDICES:
978-82-17-03546-6		2464-1162		42	4

OPPDRAUGSGIVER/EMPLOYER:

NIBIO

KONTAKTPERSON/CONTACT PERSON:

Mads Svennerud

STIKKORD/KEYWORDS:

Matpriser, prisindekser, priser

FAGOMRÅDE/FIELD OF WORK:

Økonomi

SAMMENDRAG/SUMMARY:

NIBIO publiserer prisindekser for utvalgte matvarer i Norge gjennom verdikjeden. De fire målepunktene er produsentpris, noteringspris, engrospris og forbrukerpris.

Produsentpris er prisen produsenten mottar før avgifter og distribusjonskostnader. Noteringspris fastsettes av markedsregulator for å regulere tilbud og etterspørsel. Engrospris er prisen grossister betaler for varer fra produsenter. Forbrukerpris er den endelige prisen forbrukeren betaler i butikk, inkludert alle avgifter og kostnader.

NIBIO publiserer prisindekser for kjøtt, melk, meierivarer, egg, frukt/grønnsaker og fisk. Indeksene beregnes basert på innsamlet data fra ulike kilder for å gi et representativt bilde av prisutviklingen. Prisindeksene har visse begrensninger. Engrosprisene kan variere mye grunnet sesongsvingninger og prosessen fra produsent til butikk. Dette fører til at engrosprisindeksene varierer mellom ulike matvaregrupper. Det er fortsatt matvaregrupper som ikke dekkes, som korn og mel, eller som mangler flere målepunkter i verdikjeden. Dette viser at NIBIO kan utvikle flere prisindekser for et mer helhetlig bilde av matvareprisene.

Forståelse av metodene og grunnlaget for prisindeksene er viktig for å kunne sammenlikne prisutviklingen på tvers av matvaregrupper og ledd i verdikjeden. Med denne innsikten gir indeksene informasjon om prisutviklingen for matvarer i Norge.

GODKJENT /APPROVED

Hildegunn Norheim

NAVN/NAME

PROSJEKTLEDER /PROJECT LEADER

Mads Svennerud

NAVN/NAME

NIBIONORSK INSTITUTT FOR
BIOØKONOMI

Forord

I en tid preget av globale utfordringer og økende matvarekostnader, er behovet for innsikt og forståelse av prisutviklingen innen matvaresektoren større enn noensinne. Denne rapporten tar sikte på å kaste lys over de komplekse mekanismene som driver prisdannelsen, fra produsent til forbruker, og presentere NIBIOs prisindekser som et verdifullt verktøy for å spore endringene over tid.

Rapporten er todelt; der den første delen beskriver hvilke indekser NIBIO i dag publiserer, og den andre delen er en vedleggsdel som i detalj beskriver hvordan prisdannelsen oppstår for hver varegruppe.

Historisk sett har NIBIO (tidligere NILF) vært en pioner innen kartlegging og analyse av matpriser. Allerede i år 2000 publiserte instituttet rapporten "Matpriser 1980-2000. Utvikling i forbruker-, engros- og produsentpriser", som la grunnlaget for et omfattende arbeid med å overvåke prisendringer på tvers av verdikjeden. Etter 2000 har NIBIO videreført og videreutviklet disse prisindeksene, forankret i det årlige tildelingsbrevet fra Landbruks- og matdepartementet.

I kjølvannet av Russlands invasjon av Ukraina i 2022 og den påfølgende økningen i matvareprisene globalt, har behovet for grundige analyser av prisutviklingen blitt ytterligere aktualisert. Denne rapporten søker å imøtekomme dette behovet ved å klargjøre hva NIBIOs månedsprisindekser faktisk viser, og hva de ikke viser, samt å belyse prisdannelsen i verdikjeden fra produsent til forbruker.

Gjennom en kombinasjon av historisk kontekst og teknisk innsikt, tar denne rapporten sikte på å gi leseren en dypere forståelse av de komplekse kreftene som former matvareprisene. Ved å utforske prisindeksene og prisdannelsen i detalj, håper vi å bidra til en mer opplyst og informert debatt om dette viktige temaet, som berører alle husstander i Norge.

Sveinar Skjevdal

Ås, 14.08.2024

Innhold

1	Sammendrag	6
2	Begrepsforklaringer.....	7
2.1	Indekser.....	7
2.2	Prissystemer i norsk landbruk.....	7
2.2.1	Fri prisdannelse.....	7
2.2.2	Målprissystemet	7
2.2.3	Volumbasert regulering.....	8
2.2.4	Referansepris	8
2.3	Markedsregulatorer	8
2.4	Import	9
2.5	NIBIOs prisindekser	9
2.5.1	Produsentpris.....	9
2.5.2	Noteringspris	9
2.5.3	Engrospris	10
2.5.4	Forbrukerpris	10
3	De ulike matvaregruppene som inngår i NIBIO sine prisindekser	11
3.1	Oversikt over NIBIO sine prisindekser	11
3.1.1	Innhenting av prisstatistikk	11
3.2	Kjøtt.....	11
3.2.1	Produsentprisindeks for kjøtt	11
3.2.2	Engrosprisindeks for kjøtt.....	12
3.2.3	Forbrukerprisindeks for kjøtt.....	13
3.3	Egg.....	14
3.3.1	Engrosprisindeks for egg.....	14
3.3.2	Forbrukerprisindeks for egg	14
3.4	Meierivarer	14
3.4.1	Noteringsprisindeks for melk.....	14
3.4.2	Engrosprisindeks for meierivarer	15
3.4.3	Forbrukerprisindeks for meierivarer	15
3.5	Frukt og grønt	15
3.5.1	Forbrukerprisindeks for frukt og grønt.....	15
3.6	Fisk	16
3.6.1	Forbrukerprisindeks for fisk.....	16
4	Diskusjon	18
4.1	Ulike målepunkter for engrospriser.....	18
4.2	Vekting av matvarer	18
4.3	Anvendelser og begrensninger av indeksene	19
4.3.1	Endringer i representantvarer	19
4.3.2	Manglende dokumentasjon.....	20

4.4	Hva NIBIO ikke publiserer	20
4.4.1	Tidligere forbrukerprisindekser for kjøtt	20
4.4.2	Ønske om flere prisindekser	20
4.4.3	Ulike kilder til matvaregruppene	20
5	Litteraturliste.....	22
6	Appendiks A: Historiske overganger	25
6.1	Kronologisk gjennomgang.....	25
6.2	Endring i SSB sin beregningsmetode.....	26
6.3	Mer om COICOP	26
7	Appendiks B: Avgifter og trekk.....	28
7.1	Omsetningsavgift	28
7.2	Forskningsavgift	28
7.3	Kjøttkontrollgebyr	28
7.4	Trekk for ikke-godkjent KSL.....	28
7.5	Spesielle trekk / andre trekk	29
7.6	Etterbetaling	29
8	Appendiks C: Landbrukspolitiske virkemidler	31
8.1	Råvarepriskompensasjons-ordningen (RÅK).....	31
8.2	Målprissystemet.....	31
8.3	Volumbasert regulering/ PGE (Planlagt gjennomsnittlig engrospris).....	32
9	Appendiks D: Referanseproduktene	36
9.1	Produsentpriser	36
9.2	Engrospriser	39
9.3	Forbrukerpriser	40

1 Sammen drag

Rapporten gir en gjennomgang av prisindeksene NIBIO publiserer for å gi et overordnet bilde av prisutviklingen for utvalgte matvarer i Norge gjennom verdikjeden.

De fire målepunktene i verdikjeden er produsentpris, noteringspris, engrospris og forbrukerpris. **Produsentpris** er den prisen produsenten mottar for sine produkter ved salg, før eventuelle avgifter og kostnader knyttet til distribusjon og omsetning.

Noteringspris er den prisen markedsregulator fastsetter for å regulere tilbud og etterspørsel i markedet, og er lik for alle aktører til enhver tid. **Engrospris** er den prisen grossister og distributører betaler for å kjøpe varer fra produsenter eller importører for videresalg, og vil typisk være dramatisk lavere enn forbrukerprisen. **Forbrukerpris** er den endelige prisen forbrukeren betaler for en vare eller tjeneste i butikk eller hos tjenesteleverandør, inkludert alle avgifter, distribusjonskostnader og marginer. NIBIO publiserer prisindekser for kjøtt, melk, meierivarer, egg, frukt/grønnsaker og fisk. Prisindeksene beregnes basert på innsamlet data fra ulike kilder, med mål om å gi et representativt bilde av prisutviklingen for hver matvaregruppe.

Selv om prisindeksene NIBIO publiserer er basert på grundig data og statistikk, har de visse begrensninger som er viktig å være oppmerksom på.

Engrosprisene kan variere mye grunnet sesongbaserte svingninger i tilbud og etterspørsel i markedet. Prosessen som en råvare gjennomgår fra produsent til butikk påvirker også engrosprisene i stor grad, der denne prosessen ofte er mer omfattende for kjøtt og meieriprodukter enn for egg. Slike ulikheter i verdikjeden fører til at engrosprisindeksene varierer mellom ulike matvaregrupper.

Selv om NIBIO publiserer flere prisindekser, er det fortsatt matvaregrupper som enten ikke dekkes, som f.eks. korn og mel, eller som man burde hatt flere målepunkter på i verdikjeden. Slike mangler viser at NIBIO kan arbeide videre med å utvikle flere prisindekser for å gi et mer helhetlig bilde av matvareprisene.

Når man forstår de underliggende metodene og grunnlaget for prisindeksene NIBIO publiserer, gir de verdifull innsikt i prisutviklingen for matvarer. Det er derfor viktig å forstå grunnlaget for å kunne sammenlikne prisutviklingen på tvers av matvaregrupper og ledd i verdikjeden.

2 Begrepsforklaringer

2.1 Indekser

Indekser brukes til å måle endring over tid. Et eksempel på dette er konsumprisindeksen (KPI), som brukes som et mål på inflasjonen og den generelle prisutviklingen. Når NIBIO publiserer månedlig prisstatistikk, gjøres det i form av ulike indekser som viser prisutviklingen til ulike råvarer, engrosvarer og ferdigvarer.

For å kunne følge prisutvikling over tid, benytter indekser såkalte «basisår». Dette er selve startpunktet for måling av prisutviklingen, og bestemmer hvilket år prisutviklingen skal måles mot. Basisåret bestemmes av den som produserer indeksen. NIBIO og Statistisk sentralbyrå (SSB) tar per i dag utgangspunkt i basisår 2015.

2.2 Prissystemer i norsk landbruk

I det norske landbruket finnes det fire ulike prissystemer (2.2.1 til 2.2.4 nedenfor):

2.2.1 Fri prisdannelse

I tilfelle av fri prisdannelse, bestemmes prisen av markedets tilbud og etterspørsel, uten behov for regulering fra markedsregulatorer eller myndigheter.

2.2.2 Målprissystemet

Hensikten med målprissystemet er å sikre forutsigbarhet og stabilitet i prisene på jordbruksvarer, slik at bøndene kan oppnå en rimelig inntekt. Systemet bidrar også til å beskytte norsk landbruk mot svingninger i internasjonale markeder og importkonkurranse ved å gi en prispreferanse for norske varer gjennom tollvern.

Målprissystemet administreres av de bondeide samvirkene som fungerer som markedsregulatorer. For eksempel er Tine SA markedsregulator for melk, Norske Felleskjøp BA for korn, og Nortura SA for kjøtt. Disse organisasjonene har ansvar for å sikre at bøndene får tatt ut den målprisen som er fastsatt i jordbruksavtalen.

I 2024 er det målpriser for følgende sentrale jordbruksvarer i Norge:

Korn: Hvete (matkorn), rug (matkorn), bygg (fôrkorn), havre (fôrkorn).

Melk: Ku- og geitemelk.

Poteter: Matpoteter.

Grønnsaker: Ti grønnsakslag, inkludert rosenkål, blomkål, gulrot, knollselleri, og isbergsalat.

Epler: Epler er også inkludert i målprissystemet.

Målprisene fastsettes gjennom årlige jordbruksforhandlinger mellom staten og jordbrukets organisasjoner. Målprisen settes som en teoretisk makspris som bøndene skal kunne oppnå i et balansert marked. Markedsforhold, importvernet og de tilgjengelige markedsreguleringsmulighetene legger grunnlag for målprisvurderingene. Den faktiske

prisen i markedet, kalt noteringsprisen, kan variere, men målet er at gjennomsnittsprisen skal ligge på eller under målprisen.

2.2.3 Volumbasert regulering

Volumbasert regulering baserer seg på at markedsregulator halvårlig, fastsetter en prisløype for å sikre balanse i markedet. Denne prisen blir benevnt «planlagt gjennomsnittlig engrospris» (PGE). NIBIOs engrosprisindekser omfatter PGE på storfe, lam, svin og egg.

2.2.4 Referansepris

Referanseprisen omfatter kylling. Landbruksdirektoratet fastsetter referanseprisen basert på rapporterte utsalgspriser for representantvarene. Formålet er å unngå store prissvingninger, samt å administrere tollvernet.

2.3 Markedsregulatorer

Markedsregulatorene spiller en sentral rolle i den norske landbrukspolitikken ved å sikre stabil avsetning og stabile priser for råvareprodusentene, i tråd med jordbruksavtalen. De viktigste markedsregulatorene i Norge er landbrukssamvirkene Norsk Meleråvare (tidligere Tine Råvare) (melk), Nortura (kjøtt og egg), og Felleskjøpet (korn).

Formålet med markedsreguleringen er å:

- Stabilisere prisene for jordbruksråvarer og sikre noenlunde lik pris over hele landet.
- Sikre avsetning for råvareprodusentene og stabil forsyning av varer.
- Redusere risikoen for bonden og sikre industrien og forbrukerne stabile forsyninger.

For å balansere markedet benytter markedsregulatorene en rekke virkemidler:

Pris- og reguleringsmodeller:

Det brukes ulike modeller som målpris-, volum- og referanseprismodellen for å stabilisere prisene.

- **Avsetningstiltak:** Dette inkluderer tiltak som tidlig slakting eller kollektivt utkjøp av produsenter ved overskudd, og reduksjon av tollsatser ved underskudd for å tillate import.
- **Omsetningsavgift:** Denne avgiften finansierer avsetningstiltak, faglige tiltak og opplysningsarbeid.
- **Regulering av tilførsel:** Kvotebegrenset produksjon samt mulighet for reguleringslagring og annen produksjon av langtidsholdbare produkter som kan redusere tilførselen av varer til markedet.

Markedsregulators sentrale forpliktelser

Nortura og Tine har tre sentrale forpliktelser:

1. **Mottaksplikt:** Markedsregulatorene er pliktige til å kjøpe produktene bøndene produserer.
2. **Forsyningsplikt:** Markedsregulatorene er pliktige til å forsyne andre industrikontakter med råvarer.

3. **Informasjonsplikt:** Markedsregulatorene er pliktige til å gi lik tilgang på all informasjon for alle aktører.

2.4 Import

Import spiller en betydelig rolle for å dekke etterspørsel etter varer som ikke produseres i tilstrekkelig grad i Norge. De ulike leddene i verdikjeden for mat inneholder i varierende grad av importerte varer.

Import er en ekstra faktor som påvirker prisindeksene NIBIO publiserer. Prisen på importerte varer kan bli påvirket av:

- Internasjonale prisvariasjoner
- Transportkostnader
- Valutakurser
- Toll

Når man sammenligner prisindeksene, er det avgjørende å ta hensyn til importens innvirkning. Importerte varer kan medføre prissvingninger som ikke nødvendigvis gjenspeiler den innenlandske produksjonen og markedssituasjonen. Ved å analysere importandelen for ulike varer, kan man få bedre forståelse for årsakene bak prisendringene i de respektive prisindeksene.

2.5 NIBIOs prisindekser

Hver måned publiserer NIBIO prisindekser for matvarer. Disse indeksene viser prisutviklingen på ulike matvarer over tid. Ved beregning av prisindeksene benytter NIBIO prisen som gjelder den 15. i hver måned. Prisene i verdikjeden er ikke vektet i forhold til omsatt volum med unntak av SSBs forbrukerprisindekser.

2.5.1 Produsentpris

I matverdikjeden viser produsentprisindeksen hvordan prisene bønder får når de selger sine produkter videre til slakterier og meierier utvikler seg. Produsentprisen er det første målepunktet i verdikjeden, før produktene går videre til prosessering, distribusjon og sluttforbrukerne. Produsentprisen påvirker prisen på varene senere i verdikjeden, som noteringspris, engrospris og forbrukerpris.

2.5.2 Noteringspris

Noteringsprisen er prisen som markedsregulator - Norsk melkeråvare (tidligere Tine Råvare) selger melken for som råvare, enten til seg selv eller til andre aktører som Synnøve Finden og Valdresmeieriet. Målepunktet for noteringsprisen på melk kan sies å være på samme sted i verdikjeden som engrosprisen på kjøtt.

NIBIO publiserer en noteringsprisindeks for melk basert på noteringsprisen fra markedsregulator Norsk melkeråvare. Denne noteringsprisindeksen angir prisen industriaktørene må betale for å kjøpe melk som råvare, uavhengig av om melken går til konsummelk, ost eller smør. Noteringsprisen skal være lik for alle aktører til enhver tid for å sikre lik konkurranse.

Norsk melkeråvare fastsetter noteringsprisen slik at den i snitt ikke skal være høyere enn målprisen, som er maksprisen de kan ta for melken.

2.5.3 Engrospris

Engrosprisen representerer prisen som gjelder i verdikjedeledet mellom produsent og detaljist (butikk). Alt som skjer i verdikjeden mellom produsent og butikk, omtales som engrosleddet i NIBIO sine prisindekser.

Engrosleddet omfatter funksjoner som bearbeiding, lagring og distribusjon/frakt av varene. For noen produkter, som egg, er prosessen relativt enkel fra produksjon på gården til salg i butikk. For andre varer, som kjøtt, kan prosessen i engrosleddet være mer omfattende med større grad av bearbeiding.

Ettersom omfanget av aktiviteter i engrosleddet varierer for ulike produkter, vil også engrosprisen variere tilsvarende. Produkter som krever mer bearbeiding, lagring og distribusjon vil ofte kunne ha høyere engrospris enn produkter med enklere verdikjede.

Engrosprisen påvirkes derfor av faktorer som:

- Graden av bearbeiding/foredling
- Lagrings- og distribusjonskostnader
- Avgifter og tilskudd
- Etterspørsel og tilbud i markedet

2.5.4 Forbrukerpris

Forbrukerpris er prisen sluttforbrukeren betaler for varer eller tjenester i butikk eller hos annen detaljist. SSB måler prisutvikling på nesten alle mat- og drikkevarer du som forbruker kjøper. Dette gjøres ved hjelp av strekkodedata fra dagligvarebutikkene. Prisen som registreres i SSBs datagrunnlag er en beregnet gjennomsnittspris per vare per butikk. Denne prisen framkommer ved å dele omsetningsbeløpet på omsatt mengde for hver vare. De tre første fulle ukene av måneden er inkludert i beregningene. Tilbudskampanjer og eventuelle kvantumsrabatter vil dermed bli registrert i denne beregnede prisen.

NIBIO publiserer månedlig forbrukerprisindekser for ulike matvaregrupper. Disse forbrukerprisindeksene er en kombinasjon av:

1. Indekser bestilt fra Statistisk sentralbyrå (SSB)
2. Indekser som SSB selv publiserer

3 De ulike matvaregruppene som inngår i NIBIO sine prisindekser

3.1 Oversikt over NIBIO sine prisindekser

NIBIO publiserer månedlig prisindekser for ulike matvaregrupper på følgende ledd i verdikjeden:

Tabell 1. Oversikt over ulike matvaregrupper som inngår i prisindeksene til NIBIO.

Ledd	Matvaregrupper
Produsentprisindeks	Kjøtt (storfe, lam og svin)
Noteringsprisindeks	Melk som råvare
Engrosprisindeks	Meierivarer, kjøtt (storfe, lam og svin), kylling og egg
Forbrukerprisindeks	Frukt og grønt, meierivarer, kjøtt, egg, fisk

3.1.1 Innhenting av prisstatistikk

For å beregne prisindekser innhenter NIBIO prisstatistikk fra flere kilder:

- **Produsent- og engrospriser på kjøtt** leveres av Nortura.
- **Engrospriser på egg** leveres av Nortura.
- **Noteringspris på melk (Norsk melkeråvare).**
- **Engrospriser på meierivarer** leveres av Tine.
- **Engrospris på kylling, samt omsetningsavgift og forskningsavgift** på alle vareslag der dette er aktuelt, innhentes fra Landbruksdirektoratet (LDIR).
- **Forbrukerprisindekser for alle matvaregruppene** leveres av Statistisk sentralbyrå (SSB).

Gjennom disse kildene får NIBIO tilgang til oppdatert prisstatistikk for å beregne og publisere prisindekser for ulike matvaregrupper på produsent-, engros- og forbrukernivå.

3.2 Kjøtt

NIBIO publiserer prisindekser for kjøttgruppen. Denne inkluderer kylling, storfe, svin og lam.

For å beregne produsent- og engrosprisindeksene for kjøtt legger NIBIO en gjennomsnittskvalitet til grunn. Dette gjøres fordi det er ulik kvalitet på hvert enkelt slakt innenfor de ulike kjøttslagene.

3.2.1 Produsentprisindeks for kjøtt

NIBIO beregner og publiserer to produsentprisindekser for rødt kjøtt (storfe, svin og lam):

1. Produsentprisindeks uten korreksjon for omsetningsavgift
2. Produsentprisindeks korrigert for omsetningsavgift

Omsetningsavgift

Omsetningsavgiften er en avgift som betales av bonden for å finansiere ulike reguleringstiltak i kjøttbransjen. Eksempler på slike tiltak kan være lagring og førtidsslakting.

Omsetningsavgiften fastsettes vanligvis for ett kalenderår av gangen, men kan variere gjennom året.

NIBIO rapporterer produsentprisindeksen for kjøtt både med og uten omsetningsavgift. Ved å publisere to varianter av produsentprisindeksen, gir NIBIO mulighet til å analysere prisutviklingen både med og uten omsetningsavgiften inkludert. Dette kan være nyttig for å vurdere effekten av reguleringer og avgifter på produsentprisene over tid.

3.2.2 Engrosprisindeks for kjøtt

NIBIO publiserer Engrosprisindekser for kjøttslagene storfe, svin og lam samt kylling. Engrosprisindeksene baseres på prisen industrikunder betaler for hele slakt. NIBIO følger en representantvare for hvert kjøttslag, se Appendiks D.

Planlagt gjennomsnittlig engrospris (PGE)

For storfe, svin og lam er Nortura markedsregulator. Nortura utarbeider halvårlige priser for disse kjøttslagene, kalt planlagt gjennomsnittlig engrospris (PGE). PGE er den prisen Nortura mener er mulig å oppnå ved videresalg ut fra slakteriet. Målet er at engrosleddet skal betale PGE-prisen for slaktene.

Faktisk varierende engrospris

I praksis vil den faktiske engrosprisen variere gjennom året. Variasjonen kan skyldes endringer i etterspørsel, overproduksjon eller andre markedsfaktorer.

Engrosprisindeksene NIBIO publiserer baserer seg på den faktiske, varierende engrosprisen gjennom året, ikke den planlagte PGE-prisen. For detaljer se Appendiks D.

Oppdaterte markedspriser

Ved å benytte de faktiske engrosprisene i markedet, gjenspeiler NIBIO sine engrosprisindekser den reelle prisutviklingen industrikunder og engrosleddet står overfor. Dette gir et mer nøyaktig bilde av prisendringene enn om man kun la PGE-prisen til grunn.

Engrospris på kylling

For kylling er det ingen markedsregulator, i motsetning til for rødt kjøtt. Engrosprisindeksen NIBIO publiserer for kylling beregnes derfor på en annen måte:

1. Ukentlige noteringspriser utarbeides av Landbruksdirektoratet (LDIR).
2. Disse noteringsprisene baseres på engrospriser oppnådd for fjørfeslakt, oppgitt direkte fra slakteriene.
3. NIBIO legger deretter til omsetningsavgift og forskningsavgift på noteringsprisen som gjaldt for den 15. den aktuelle måneden.
4. Engrosprisindeksen beregnes ut fra de samlede engrosprisene inkludert avgifter.

Ved å benytte noteringsprisene fra LDIR, samt inkludere relevante avgifter, gjenspeiler engrosprisindeksen for kylling de reelle prisene industrikunder og engrosleddet står overfor.

Forskningsavgift

Forskningsavgiften i Norge pålegges både nasjonale og importerte landbruksprodukter. Avgiften er 0,35 % av brutto fakturagrunnlag for råvarer og 0,25 % av importverdien for importerte halvfabrikata og ferdigvarer. For norsk produksjon påløper avgiften når råvarene mottas fra produsent. Landbruksdirektoratet krever inn denne avgiften på en rekke produkter, inkludert:

- Egg
- Kjøtt
- Melk
- Korn
- Vegetabler
- Honning

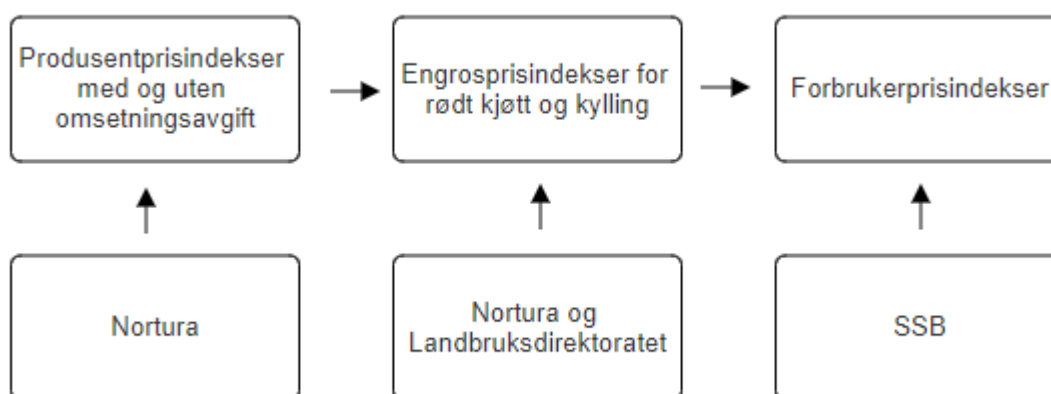
Denne avgiften finansierer forskning og innovasjon i hele verdikjeden fra primærledd til industri- og forbrukerledd, og midlene brukes til å dekke viktige kunnskapsbehov innen jordbruk og matindustri.

3.2.3 Forbrukerprisindeks for kjøtt

Forbrukerprisindeksene som publiseres av NIBIO er en kombinasjon av indekser bestilt fra SSB og indekser som SSB selv publiserer. Det er viktig å merke seg at produsentprisindeksene kun gjelder norskproduserte varer, og at engrosprisindeksene også i all hovedsak omfatter norskproduserte varer. Forbrukerprisindeksene inkluderer derimot også importerte varer.

Noen hovedpunkter:

- Forbrukerprisindeksene kombinerer indekser fra SSB og egne indekser fra NIBIO.
- Produsentprisindeksene gjelder kun for norskproduserte varer.
- Engrosprisindeksene omfatter hovedsakelig norskproduserte varer.
- Forbrukerprisindeksene inkluderer både norskproduserte og importerte varer.

3.3 Egg

NIBIO publiserer engros- og forbrukerprisindekser på egg.

3.3.1 Engrosprisindeks for egg

Nortura er markedsregulator for egg, og det utarbeides en planlagt gjennomsnittlig engrospris (PGE) for egg, på samme måte som for rødt kjøtt. Engrosprisindeksen NIBIO publiserer for egg baseres på den faktiske engrosprisen oppgitt av Nortura.

Prisene NIBIO mottar fra Nortura er engrospriser fratrasket forskningsavgift og omsetningsavgift, og er inndelt etter ulike eggtyper som:

- Miljøegg
- Egg fra frittgående høner
- Solegg

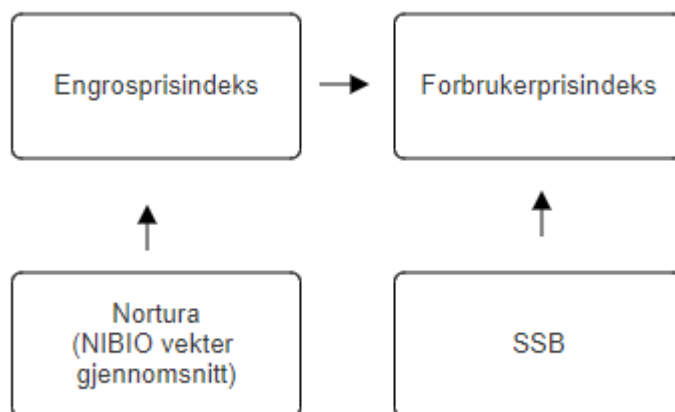
Prisene varierer også etter størrelse, for eksempel 53-63 gram, 63-73 gram og over 73 gram.

NIBIO vekter disse prisene til en gjennomsnittspris, og legger deretter til forsknings- og omsetningsavgift. Dette danner grunnlaget for den publiserte engrosprisindeksen for egg.

3.3.2 Forbrukerprisindeks for egg

Forbrukerprisindeksene som publiseres av NIBIO er en kombinasjon av indekser som bestilles fra SSB, og indekser som SSB selv publiserer.

Modellen viser prisgrunnlaget for engrosprisindeksen og forbrukerprisindeksen NIBIO publiserer.

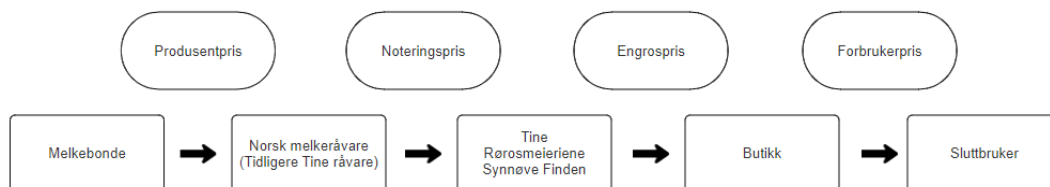
3.4 Meierivarer

3.4.1 Noteringsprisindeks for melk

NIBIO publiserer en noteringsprisindeks for melk som råvare, før videreforedling. Noteringsprisen er prisen meieriene betaler for å kjøpe melk som råvare fra Norsk

melkeråvare (tidligere Tine Råvare). Noteringsprisen kan variere fra uke til uke, og NIBIO baserer som nevnt sin indeks på noteringsprisen den 15. hver måned.

Norsk melkeråvare er markedsregulator for melk og plikter å hente melk fra bøndene og selge videre til meierier til lik pris, for å sikre rettferdig konkurranse. Noteringsprisen utgjør dermed målepunktet i verdikjeden mellom Norsk melkeråvare og meieriene, som illustrert under:

NIBIO henter noteringsprisindeksen fra Norsk melkeråvare sine egne publikasjoner.

3.4.2 Engrosprisindeks for meierivarer

NIBIO publiserer en engrosprisindeks for meierivarer som omfatter gruppene:

- Melk
- Fløte, yoghurt, smør
- Ost
- Andre meierivarer

Engrosprisindeksen baseres på priser for et utvalg foredlede meieriprodukter fra Tine.

3.4.3 Forbrukerprisindeks for meierivarer

NIBIO publiserer følgende forbrukerprisindekser for meierivarer:

- Meierivarer (totalt)
- Melk, yoghurt og fløte
- Smør
- Ost
- Andre meierivarer

Disse forbrukerprisindeksene er en kombinasjon av indekser spesialbestilt fra SSB og indekser SSB selv publiserer.

3.5 Frukt og grønt

3.5.1 Forbrukerprisindeks for frukt og grønt

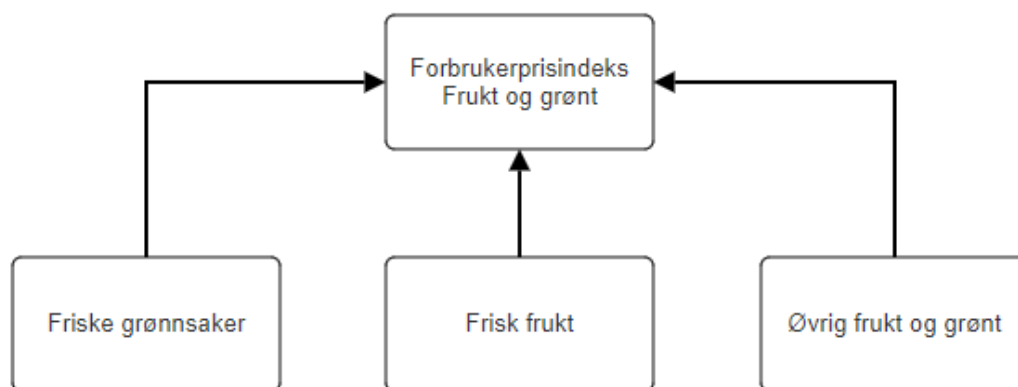
NIBIO publiserer forbrukerprisindekser for frukt og grønt. Forbrukerprisindeksen omfatter følgende grupper:

- Frisk frukt
- Friske grønnsaker
- Øvrig frukt og grønt

Indeksen inkluderer både norskproduserte og importerte produkter innenfor disse gruppene.

Forbrukerprisindeksene NIBIO publiserer omfatter indekser som er spesialbestilt fra Statistisk sentralbyrå (SSB).

Figuren under viser grunnlaget for forbrukerprisindeksen NIBIO publiserer for frukt og grønt.

3.6 Fisk

3.6.1 Forbrukerprisindeks for fisk

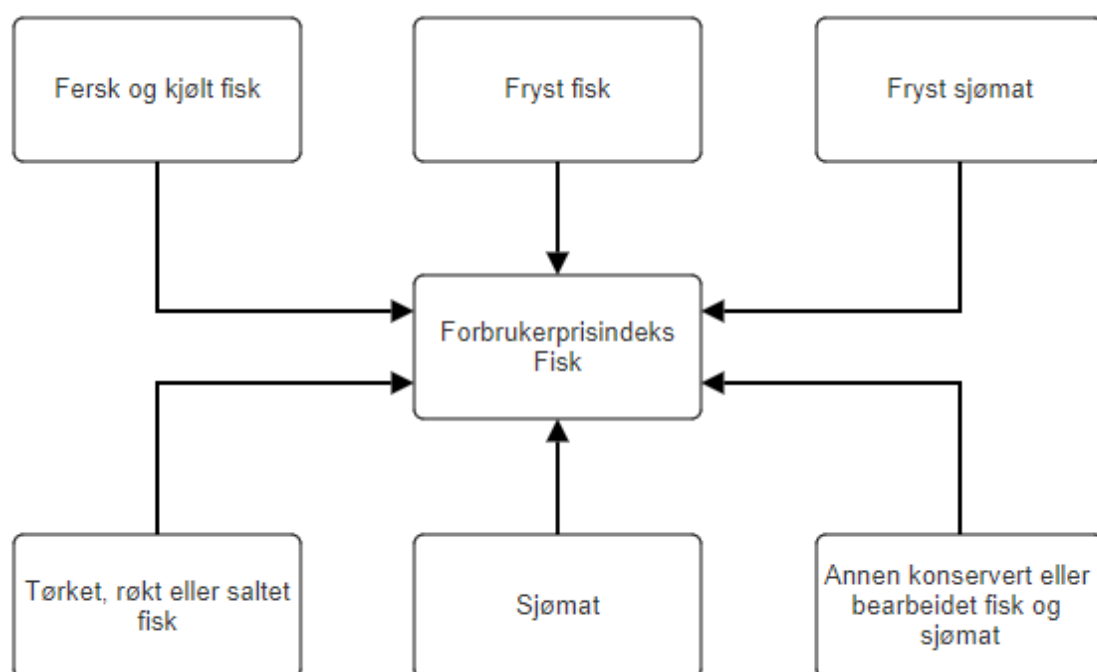
NIBIO publiserer en forbrukerprisindeks for fisk. Denne indeksen er basert på både fisk og annen sjømat, og inkluderer både norskproduserte og importerte produkter.

Forbrukerprisindeksen for fisk beregnes av SSB og baseres på følgende produktkategorier:

- Fersk og kjølt fisk
- Fryst fisk
- Fryst sjømat
- Tørket, røkt eller saltet fisk
- Sjømat
- Annen konservert eller bearbeidet fisk og sjømat

NIBIO laster ned og publiserer forbrukerprisindeksen for fisk direkte fra SSB sin nettside.

Figuren under viser grunnlaget for forbrukerprisindeksen NIBIO publiserer for fisk.

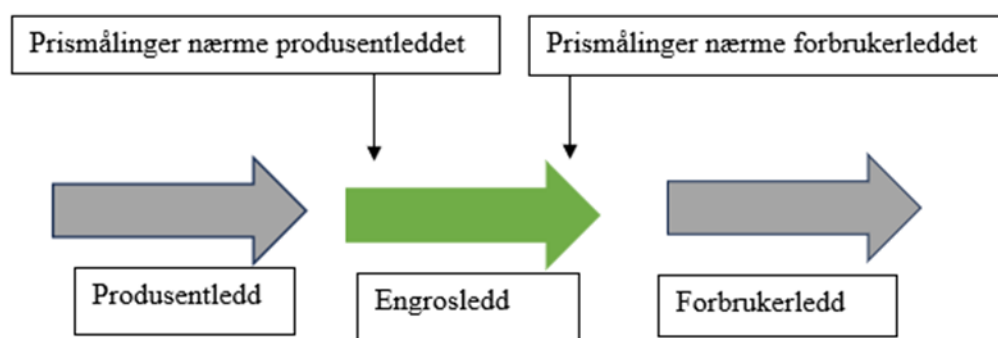

4 Diskusjon

4.1 Ulike målepunkter for engrospriser

NIBIO definerer engrospris som alt som skjer i verdikjeden mellom produsent og butikk. For varer som egg skjer det normalt lite bearbeiding fra de produseres på gården til de selges i butikk. For andre varer, som kjøtt, er prosessen mer omfattende. Målepunktet og hva som måles på engrosleddet varierer derfor mellom ulike produkter.

Engrosprismålingene for kjøtt ligger "nærme produsentleddet", mens engrosprismålingene for meierivarer ligger "nærme forbrukerleddet".

Engrosprisen som danner grunnlaget for engrosprisindeksen på kjøtt, omfatter prisen foredlingsindustrien må betale for hele, ubearbeidede slakt.. Differansen mellom produsentpris og engrospris på kjøtt inkluderer kostnader knyttet til slakting, som utstyr, lokaler, frakt og lønn.

For meierivarer er det priser på enkeltprodukter som melk, ost og smør solgt fra meierier til dagligvarehandelen som danner grunnlaget for engrosprisindeksene. Disse varene har gjennomgått ulike foredlingsprosesser, der det har påløpt diverse produksjons-/bearbeidingskostnader og prisreguleringstiltak (PU).

Grunnet ulike målepunkter og prosesser i engrosleddet, er ikke engrosprisene helt sammenliknbare mellom matvaregruppene. Engrospriser kan også variere med sesongmessige svingninger i tilbud og etterspørsel, der noen matvarer er tilgjengelig hele året, mens andre er knyttet til sesongbasert produksjon.

4.2 Vekting av matvarer

For å danne et sammenlikningsgrunnlag, vektes de ulike varene som inngår i en prisindeks. Det finnes mange ulike metoder for vekting. NIBIO ønsker at vektingen skal gjenspeile varens reelle prisutslag for hele gruppen.

Et eksempel er hvordan NIBIO vekter sin produsentprisindeks for rødt kjøtt. Denne indeksen omfatter dyreslagene storfe, svin og lam. Over tid varierer salgsvolumene for disse dyreslagene betydelig, der storfe og svin som regel selges i større volum enn lam.

For å reflektere dette i indeksen, vekter NIBIO hvert dyreslag i henhold til deres relative salgsvolum. Dette sikrer at prisbevegelser på for eksempel lam, gir et korrekt utslag i indeksen basert på det faktiske salgsvolumet av lam per år. Uten vekting ville hvert dyreslag

telle likt i indeksen, noe som kunne gitt misvisende resultater. Måned for måned vil det derimot kunne oppstå skjevheter på grunn av sesongvariasjoner. Foreksempel på lam som har topp på høsten og rundt påske.

Valg av hensiktsmessig vektingsmetode for prisindekser er et diskusjonstema. Hvordan man vektorer kan variere ut fra faktorer som målgruppe og formålet med indeksen. NIBIO ønsker å dekke en generell målgruppe interessert i matvarepriser og prisutvikling.

Ulike målgrupper kan ha ulike interesser knyttet til prisindekser. For en ernæringsfysiolog kan prisindeksen for rødt kjøtt være sentral for å utforske prisutvikling og forbruk i relasjon til helse. For gjennomsnittsforbruken kan derimot "kjøtt" som helhet være mest interessant.

NIBIO publiserer også Totalkalkylen, som inneholder statistikk, herunder pris- og volumindekser for ulike matvarer. I totalkalkylen presenteres årlige priser, og volumer, som vektet på en annen måte enn i de månedlige prisindekspubliseringene. Prisindeksene i Totalkalkylen inkluderer enkelte avgifter, tilskudd og andre elementer som ikke kommer frem i de månedlige prisene.

Man bør vurdere i hvor stor grad man skal vekte for matvarer utsatt for sesongbasert konsum. Eksempelvis stiger prisen på lam markant i påsketider. Uten vektning for denne prisvariasjonen vil hele prisindeksen for "rødt kjøtt" vise stor endring, selv om prisene på storfe og svin er relativt stabile i samme periode.

NIBIO vektorer ikke for sesongbaserte endringer eller variasjoner. Prisene NIBIO benytter er per 15. hver måned. Den sesongmessige prisøkningen for lam reflekteres derfor i den samlede prisindeksen for rødt kjøtt, selv om lam utgjør en mindre del av totalsalgsvolumet.

I sammenhenger der man ønsker å fremheve spesifikke sesongvariasjoner, kan det være relevant å vekte for disse variasjonene, da en slik vektning vil kunne tydeliggjøre sesongmessige prisendringer.

Det er viktig å ha en kontinuerlig diskusjon rundt ulike vektningsmetoder for å sikre at prisindeksene NIBIO publiserer gir et nøyaktig bilde av prisutviklingen.

4.3 Anvendelser og begrensninger av indeksene

NIBIO sine prisindekser har som mål å gjenspeile prisutviklingen for hvert ledd i verdikjeden. Det er viktig å forstå grunnlaget for de ulike prisindeksene dersom man ønsker å sammenlikne dem.

For eksempel baserer produsentprisindeksene seg på innenlands produksjon, mens forbrukerprisindeksene inkluderer importerte varer. Det vil derfor være ulike prisdrivere som gjør at prisene varierer mellom disse indeksene.

4.3.1 Endringer i representantvarer

I løpet av tiden NIBIO har beregnet matprisindekser, har det vært endringer i enkelte representantvarer som danner grunnlaget for prisindeksene, herunder prisnoteringspunkt.

Hensikten har vært å følge identiske produkter over tid. Men grunnet endringer har noen produkter utgått i perioden NIBIO har fulgt dem. Utgåtte produkter har, så langt det lar seg gjøre, blitt erstattet med nye lignende produkter.

I slike tilfeller har de nye produktene blitt "kjedet inn" i de gamle produktene. For eksempel har blåbær-biola overtatt etter skogsbær-biola, og pakningsstørrelser har endret seg. En eventuell nivåforskjell mellom produktene har blitt utlignet.

4.3.2 Manglende dokumentasjon

Hvordan disse endringene i representantvarer påvirker prisindeksene er ikke fullt ut dokumentert, og effekten varierer mellom varegrupper. Det er derfor viktig å være oppmerksom på at endringer i produktgrunnlaget kan påvirke sammenliknbarheten av prisindeksene over tid innenfor samme varegruppe. Samtidig søker NIBIO å minimere slike effekter ved å kjede inn nye, lignende produkter.

4.4 Hva NIBIO ikke publiserer

NIBIO publiserer per i dag ikke produsentprisindekser for basisvarene korn/mel, egg, fisk, meieriprodukter samt frukt og grønt. På engrosnivå publiseres heller ikke indekser for korn/mel, fisk eller frukt og grønt.

Det hadde vært ønskelig å inkludere disse matvaregruppene i produsent- og engrosprisindeksene for å gi et mer helhetlig bilde av matvarekjeden for sentrale basisvarer. Det hadde også vært ønskelig å publisere engrospriser (til butikk) på kjøtt (ikke bare meieri).

4.4.1 Tidligere forbrukerprisindekser for kjøtt

Tidligere mottok NIBIO to separate forbrukerprisindekser for kjøtt:

1. "Fersk kjøtt og flesk" - representerte lite bearbeidede kjøttvarer
2. "Bearbeidet kjøtt" - representerte mer bearbeidede kjøttvarer

Disse to indeksene publiseres ikke lenger. En indeks for lite bearbeidet kjøtt ville kunne sammenlignes bedre med produsentprisene, mens en indeks for mer bearbeidet kjøtt kan reflektere prisen forbrukeren faktisk betaler bedre.

De to indeksene kunne også sammenlignes for å gi indikasjoner på hvordan engrosleddet utvikler kostnader knyttet til ulik bearbeidingsgrad.

4.4.2 Ønske om flere prisindekser

For NIBIO er det på sikt ønskelig å utvikle flere prisindekser med ulik inndeling, slik at man kan sammenligne flere produktkategorier gjennom hele verdikjeden

4.4.3 Ulike kilder til matvaregruppene

NIBIO bruker kun én kilde per matvaregruppe i dag. For rødt kjøtt, der prisene leveres av Nortura, kunne det vært ønskelig å hente inn priser fra andre slakterier som Fatland, Furuseth og Norsk slakt.

For meieriprodukter, der alle priser i dag kommer fra Tine SA, kunne det vært ønskelig å hente priser fra Q-meieriene AS og Synnøve Finden AS.

Hvordan inkludering av flere kilder vil påvirke indeksene er usikkert. Om det er hensiktsmessig å inkludere flere kilder må veies opp mot hvor nyttig slik informasjon er, kontra hvor tid- og ressurskrevende det vil være.

Forbrukerprisindeksene baserer seg på skannerdata fra butikker. Bensinstasjoner, gårdsutsalg, storhusholdning og andre utsalg inkluderes derfor ikke. Til tross for dette, gir forbrukerprisindeksene en god innsikt i prisendringene, da det meste av matvarer handles i dagligvarehandelen.

Inkludering av nye kilder kan føre til at matprisindeksene i større grad gjenspeiler de faktiske prisendringene som skjer i markedet. Det bør derfor tas en jevnlig vurdering for hver av de ulike prisindeksene.

5 Litteraturliste

- Akvakulturloven. (2005). *Lov om akvakultur* (LOV-2019-06-21-70). Lovdata.
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-79>
- Animalia. (2020). *Tall og fakta- Norsk fjørfeproduksjon*. Hentet 7. november 2023 fra
<https://www.animalia.no/no/Dyr/fjorfe/tall-og-fakta--norsk-fjorfeproduksjon/>
- Animalia. (2021). *Skitne slaktedyr*. Hentet 4. oktober 2023 fra
<https://www.animalia.no/no/ravare-og-foredling/matttrygghet2/nyheter-fra-matttrygghet/skitne-slaktedyr/>
- Animalia. (2023). *Hva ligger bak endringer i bruk av nødslakt?* Hentet 4. oktober 2023 fra
- Aursand, P. & SSB. (2022). *Hva er inflasjon?* <https://www.ssb.no/priser-og-prisindekser/konsumpriser/artikler/hva-er-inflasjon>
- Bama. (u.å.). *Daligvare*. Hentet 21. september 2023 fra <https://www.bama.no/om-bama/organisasjon/daligvare/>
- Bunger, A., Haarsaker, V., Hillestad, M. E., Holmen, B. I. & Smedshaug, C. A. (2020). *Fjørfeholdet i Norge – husdyrholdets vekstnæring*.
https://www.agrianalyse.no/getfile.php/135368-1583351187/Dokumenter/Dokumenter%202020/Rapport%204-fj%C3%B8rfe_web.pdf
- Fiskedirektoratet. (u.å.). *Salgslagene*. Hentet 19. oktober 2023 fra
<https://www.fiskeridir.no/Yrkesfiske/omsetning-fisk/salgslagene>
- Forskrift om kjøttkontrollavgift. (1998). *Forskrift om kjøttkontrollavgift*.
<https://lovdata.no/dokument/LTI/forskrift/1997-12-15-1444>
- Forskrift om kjøttkontrollgebyr. (2006). *Forskrift om gebyr til dekning av utgifter ved kjøttkontroll*. <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2005-12-27-1726>
- Gartnerhallen. (u.å.). *Om Gartnerhallen*. Hentet 21. september 2023 fra
<https://gartnerhallen.no/om-gartnerhallen/#hvem-er-vi>
- Grøntprodusentenes samarbeidsråd. (u.å.). *Om oss*. Hentet 4. oktober 2023 fra
<https://www.grontprodusentene.no/om-oss>
- Helsedirektoratet. (2023). *Utviklingen i norsk kosthold 2022*
- Matforsyningsstatistikk. <https://www.helsedirektoratet.no/rapporter/utviklingen-i-norsk-kosthold/Utviklingen%20i%20norsk%20kosthold%202022%20-%20Fullversjon.pdf/> /attachment/inline/01faa551-3386-4533-8adf-3dba4901019b:dc922b03a76bed342b3714c10f836e01ffe969e6/Utviklingen%20i%20norsk%20kosthold%202022%20-%20Fullversjon.pdf
- Konkurransetilsynet. (2022). *Konkurransetilsynets dagligvarerapport 2022*.
<https://konkurransetilsynet.no/wp-content/uploads/2022/12/Konkurransetilsynets-dagligvarerapport-2022.pdf>
- Kvalitetssystem i landbruket. (2023a). *Hva er Gyldig KSL?* <https://www.ksl.no/hva-er-ksl/hva-er-gyldig-ksl/>
- Kvalitetssystem i landbruket. (2023b). *Om KSL*. Hentet 2. november 2023 fra
<https://www.ksl.no/hva-er-ksl/>
- Landbruks- og matdepartementet. (2022). *Omsetningsavgifter for 2023*. Hentet 23. november 2023 fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/omsetningsavgifter-for-2023/id2952371/>
- Landbruksdepartementet. (u.å.). *Forskningsmidlene for jordbruk og matindustri*. Hentet 11. september 2023 fra
<https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/prosjektmidler/forskningsmidlene-for-jordbruk-og-matindustri>
- Landbruksdirektoratet. (u.å.). *Melkekvoter*. <https://www.ssb.no/priser-og-prisindekser/artikler-og-publikasjoner/ny-beregningsmetode-for-prisindeks-for-matvarer-og-alkoholfrie-drikkevarer-i-kpi>
- Landbruksdirektoratet. (u.å.-a). *Markedsregulatorer*.
<https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/jordbruk/regulering-og-kvoter/markedsregulering-i-jordbruket/markedsregulatorer>

Landbruksdirektoratet. (u.å.-b). *Markedsreguleringen*. Hentet 15.09.2023 fra <https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/jordbruk/regulering-og-kvoter/markedsregulering-i-jordbruket/markedsregulering>

Landbruksdirektoratet. (u.å.-c). *Prissystemer i jordbruket*. Hentet 4. oktober 2023 fra <https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/jordbruk/regulering-og-kvoter/markedsregulering-i-jordbruket/malprissystemet>

Landbruksdirektoratet. (u.å.-d). *Prisutjevningsordningen for melk (PU)*. Hentet 28. september 2023 fra <https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/industri-og-handel/markedsordningen-for-melk/prisutjevningsordningen-for-melk-pu>

Landbruksdirektoratet. (u.å.-e). RÅK. <https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/industri-og-handel/rak>

Landbruksdirektoratet. (u.å.-f). *Tine-avtalen*. Hentet 5. oktober 2023 fra <https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/industri-og-handel/markedsordningen-for-melk/tine-avtalen>

Lindin, I.-K. & Faktisk. (2022). *Derfor får bondene mindre betalt for melka*. Hentet 5. oktober 2023 fra <https://www.faktisk.no/artikler/zleml/derfor-far-bondene-mindre-betalt-for-melka?embed=1>

Løyland, J. & Gudem, R. (2000). Matpriser 1980-2000. Utvikling i forbruker-, engros- og produsentpriser.

Mat og marked. (2022). *Tine-konkurrenter slår kraftig tilbake mot begrunnelse for varslede oppsigelser*. Hentet 16. november 2023 fra <https://matogmarked.no/nyheter/2022/tine-konkurrenter-slar-kraftig-tilbake-mot-begrunnelser-varslede-oppsigelser>

Midt-Norge Slakteri. (u.å.). *Midt-Norge Slakteri AS*. Hentet 16. november 2023 fra <https://norskslakt.no/om-oss>

NIBIO, Milford, A. B., Kårstad, S., Pettersen, I., Prestvik, A. S. & Storstad, O. (2016). Flaskehalser og muligheter i verdikjeden for økologisk frukt, bær og grønnsaker. https://nibio.brage.unit.no/nibio-xmlui/bitstream/handle/11250/2378913/NIBIO_RAPPORT_2016_2_36.pdf?sequence=3&isAllowed=y

Nordgrønt. (u.å.). *Om oss*. <https://nordgront.no/about-us/>

Norges bondelag. (2023). *Jordbruksavtale 2023-2024*.

Norges Råfisklag. (u.å.). *Norges Råfisklag - et salgslag eid av fiskerne med formål*. <https://gammel.rafisklaget.no/portal/page/portal/NR/Omoss>

Norsk landbruk. (2019). *Flere skitne storfe*. Hentet 4. oktober 2023 fra <https://www.norsklandbruk.no/flere-skitne-storfe/s/5-152-25401>

Norsk melkeråvare. (u.å.-a). *Fra gård til meieri*. Hentet 21. november 2023 fra <https://www.xn--norskmelkervare-rlb.no/>

Norsk melkeråvare. (u.å.-b). *Priser*. Hentet 23. november 2023 fra <https://www.xn--norskmelkervare-rlb.no/priser>

Nortura. (2020). *Høringssvar til forslaget om endringer i rammeforskriften*. <https://www.regjeringen.no/contentassets/6aded12e8b214eda8cc563a68c21b187/private-virksomheter/nortura.pdf?uid=Nortura>

Nortura. (u.å.-a). *Markedsregulering*. Hentet 21. november 2023 fra <https://www.nortura.no/markedsregulering>

Nortura. (u.å.-b). *Om oss*. Hentet 21. november 2023 fra <https://www.nortura.no/om-nortura>

Nortura. (u.å.-c). *Våre markeder*. Hentet 21. november 2023 fra <https://www.nortura.no/v%C3%A5re-markeder>

Nortura Medlem. (2021). *Vedtekter for Nortura SA*. Hentet 7. november 2023 fra <https://medlem.nortura.no/organisasjon/medlem-i-nortura/vedtekter/>

NorturaMedlem. (2010). *Veien fra Planlagt Gjennomsnittlig Engrospris til avregningspris - Medlemsportal for Nortura SA*. Hentet 15.09.2023 fra <https://medlem.nortura.no/nyheter/veien-fra-planlagt-gjennomsnittlig-engrospris-til-avregningspris-article27540-11885.html>

NorturaMedlem. (2022). *Hvorfor har vi prisløyper?* Nortura Medlem. <https://medlem.nortura.no/arkiv-2022/hvorfor-har-vi-prisløyper-article45816-18928.html>

NTAES, N. t. a.-o. e.-. (2021). Havbruk og fiskeri - verdikjeder, ansvar, lovbrudd. <https://ntaes.no/fisk/NTAES%20Havbruk%20og%20fiskeri%20%E2%80%93%20verdikjeder,%20ansvar,%20lovbrudd.pdf>

Nærings- og fiskeridepartementet. (2023). *Regjeringens 10-punktsplan for bedre utvalg og lavere priser i matbutikken*. Hentet 23. november 2023 fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/10-punktsplan-for-bedre-utvalg-og-lavere-priser-i-matbutikken/id2961697/>

Opplysningskontoret for meieriprodukter. (u. å.). *Hva skjer med melken fra ku til kartong?* Opplysningskontoret for meieriprodukter. <https://www.melk.no/Kosthold-og-helse/Melk-og-helse/Hva-skjer-med-melken-fra-ku-til-kartong>

RÅK-tilskuddsforskriften. (2009). *Forskrift om råvareprisutjevning for bearbejdede jordbruksvarer*. <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2009-06-10-636>

SSB. (2019). *Hva er en indeks?* Hentet 01.09.2019 fra <https://www.ssb.no/priser-og-prisindekser/konsumpriser/artikler/hva-er-en-indeks>

SSB. (2021). *Ny beregningsmetode for prisindeks for matvarer og alkoholfrie drikkevarer i KPI*. Hentet 30. oktober 2023 fra <https://www.ssb.no/priser-og-prisindekser/artikler-og-publikasjoner/ny-beregningsmetode-for-prisindeks-for-matvarer-og-alkoholfrie-drikkevarer-i-kpi>

SSB. (u.å.-a). Classification of Individual Consumption According to Purpose (ECOICOP). <https://www.ssb.no/en/klass/klassifikasjoner/134/koder>

SSB. (u.å.-b). *Statistikkbanken*. <https://www.ssb.no/statbank/table/03013>

SSB & Nygaard, R. (2022). *Slik beregner SSB prisutviklingen på matvarer*. Hentet 16. oktober 2023 fra <https://www.ssb.no/priser-og-prisindekser/konsumpriser/artikler/slik-beregner-ssb-prisutviklingen-pa-matvarer>

Tine. (2022a). *TINE Råvare endrer melkeprisen fra nyttår*. Hentet 30. oktober 2023 fra <https://medlem.tine.no/aktuelt-fra-tine/tine-ravare-endrer-melkeprisen-fra-nyttar>

TINE. (2022b). *Tine Årsrapport 2022*. <https://www.tine.no/om-tine/TINE-aarsrapport-2022.pdf>

Tine Råvare. (2022). *TINE Råvare Produsentavregning - Melkepris og satser Sats pr. liter fra 01.01.2022*.

Totalmarked kjøtt og egg. (2023). *Planlagt gjennomsnittlig engrospris*. Hentet 21. november 2023 fra <https://totalmarked.nortura.no/pris/planlagt-engrospris/>

Totalmarked kjøtt og egg. (u.å.-a). *Avregningspris til bonde - nettonotering*. Hentet 21. november 2023 fra <https://totalmarked.nortura.no/pris/nettonotering/>

Totalmarked kjøtt og egg. (u.å.-b). *Omsetningsavgift*. Hentet 23. november 2023 fra <https://totalmarked.nortura.no/markedsregulering/omsetningsavgift/>

6 Appendiks A: Historiske overganger

6.1 Kronologisk gjennomgang

I perioden NIBIO har publisert matprisindekser har det skjedd flere endringer, disse er forklart i kronologisk rekkefølge under;

NIBIO har fått tilsendt forbrukerprisindekser for kjøtt fra SSB månedlig siden 1999, siden den tid har det vært foretatt korreksjoner som følge av endret rapportering fra SSB. I 2005 begynte SSB selv å publisere prisindekser på dyreslag. Indeksene NIBIO har mottatt på e-post for lam og fjørfe nesten er identisk med indeksene SSB publiserer på egen hjemmeside etter august 2005. Det er derfor benyttet indeks på e-post fram til august 2005, deretter er det benyttet indekser lastet ned direkte fra SSB sin hjemmeside, uten at det anses som ett brudd i disse to seriene.

Videre, omfatter forbrukerprisindeksen SSB har kalt «01.1.2.5 annet kjøtt» kun viltkjøtt (elg, rein, etc.). SSB har ikke publisert tall for denne gruppen på deres hjemmeside før august 2005. Etter dette benytter NIBIO indeks for «annet kjøtt» fra SSB sin nettside for kategorien kalt «vilt» i NIBIO sine publiseringer.

Tidligere har NIBIO fått tilsendt en forbrukerprisindeks for storfe. Da det var et ønske om å splitte denne kategorien opp i rent og bearbeidet kjøtt, splittet SSB indeksen inn i to indekser; «storfe- og kalvekjøtt» og «kjøtt- og karbonadekaker». Sistnevnte indeks omfatter imidlertid ikke bare kjøtt fra storfe, men også kjøttdeig fra andre dyreslag. Eldre tall for storfekjøttindeksen har vi per 2023 ikke oversikt over, det vil si at de to nevnte indeksene starter med tall i august 2005.

Før august 2005 benyttet SSB et utvalg av ulike produkter innen hver produktkategori i utarbeidningen deres av forbrukerprisindekser. Etter dette har de gått over til bruk av strekkodedata. Strekkodedata gir informasjon om prisutvikling til alle mat- og drikkevarer i butikk. Det vil derfor være et brudd mellom forbrukerpriser før og etter 2005. Dette skyldes at forbrukerpriser konstruert basert på et utvalg produkter, ikke er sammenlignbart med forbrukerpriser konstruert på bakgrunn av alle mat- og drikkevarer.

Videre, er det uklarhet rundt tallene for svinekjøtt som NIBIO har fått på e-post. Til og med desember 2015 benyttes en indeks sendt på e-post fra SSB. Deretter er det ett brudd i indeksen hvor NIBIO heller anvender indeksen for «01.1.2.2 svinekjøtt» publisert på SSB sin hjemmeside.

Fra og med 01.01.2016 legges disse indeksene fra SSB til grunn for forbrukerprisindeksene for kjøtt:

- Kjøtt: «01.1.2 kjøtt»,
- Storfe/storfe biffer: «01.1.2.1 Storfe- og kalvekjøtt»
- Svin: «01.1.2.2 Svinekjøtt»
- Lam: «01.1.2.3 Lamme- og geitekjøtt»
- Fjørfe: «01.1.2.4 Fjørfe»
- Vilt: «01.1.2.5 Annet kjøtt»

- Storfe bearbeidet/kjøttdeig/Kjøtt- og karbonadekaker: «01.1.2.8.3 Kjøtt- og karbonadekaker»
- Øvrig kjøtt: Egen spesialbestilt indeks fra SSB «206. Diverse Kjøttvarer_Indeks pris»

Fra og med januar 2017 har SSB gjort endringer av indeksår fra 1998 til 2015. NIBIO har derfor foretatt en manuell justering for å gjøre om de gamle indeksene med basisår fra 1998 til 2015.

6.2 Endring i SSB sin beregningsmetode

I 2021 endret SSB beregningsmetoden for prisutvikling på detaljert nivå for matvarer og alkoholfrie drikker fra en bilateral til en såkalt multilateral indeksmetode. Den bilaterale indeksmetoden benytter kun data fra to prisperioder, dette har over tid vist tegn til en bestemt form for skjevhet i form av at prisindeksen ikke vender tilbake til sitt utgangspunkt, til tross for at prisene gjør det. Et eksempel på dette kan oppstå etter en tilbudsperiode. I tilbudsperioden vil forbrukerne kanskje hamstre varer når de er på tilbud, for så å lagre varene til senere perioder. Denne hamstringen kan føre til at det tar noe tid før omsetningen normaliserer seg, og at indeksen dermed ikke vender tilbake til samme nivå som før salget, selv om prisene gjør det. Ved overgang til en multilateral indeksmetode, som i motsetning til den bilaterale benytter prisdata for flere enn to måneder, kan slike skjevheter minimeres. På denne måten vektet varer etter hvor mye de kjøpes, slik at det hele tiden er varene folk kjøper som vektlegges mest i de detaljerte varegruppene (SSB, 2021; SSB & Nygaard, 2022).

6.3 Mer om COICOP

COICOP er et fastsatt rammeverk som måler forbruk for ulike konsumgrupper. Systemet deler inn konsumgrupper for alt fra «mat og alkoholfrie drikkevarer» til «transport» og «klær og skotøy» (SSB, u.å.-a).

COICOP-systemet deler kategorien «matvarer og alkoholfrie drikkevarer» inn i to kategorier; «matvarer» og «alkoholfrie drikkevarer». Matvarekategorien deles igjen inn i kategoriene; «brød og kornprodukter», «kjøtt», «fisk», «melk, ost og egg», «oljer og fett», «frukt», «grønnsaker inkludert potet», «sukker, sjokolade og andre sukkervarer» og «andre matvarer». Hver av disse kategoriene omfatter mindre og mer detaljerte kategorier.

- Kategorien «korn og brødprodukter» omfatter ris, mel og andre kornsorter, brød, andre bakevarer, pizza og paier, pastaprodukter og couscous, frokostblandinger og andre kornprodukter.
- Kategorien «kjøtt» omfatter storfe og kalv, svin, lam og geit, fjørkre, annet kjøtt, spiselig innmat, tørket, saltet eller røkt kjøtt og annet tilberedt kjøtt. Det finnes også ulike underkategorier som for eksempel «salami, spekeskinke og -pølse», «kjøttpålegg», «kjøtthermetikk» og «kjøtt- og karbonadekaker».
- Kategorien «fisk og sjømat» omfatter fersk eller avkjølt fisk, fryst fisk, fersk eller avkjølt sjømat, frossen sjømat, tørket, røkt eller saltet fisk og sjømat og andre preserverte eller prosesserte fisk- og sjømatprodukter.
- Kategorien «melk, ost og egg» omfatter fersk helmelk, fersk lettmelk, preservert melk, yoghurt, ost og ostemasse, andre melkeprodukter og egg.

- Kategorien «oljer og fett» omfatter smør, margarin eller annet vegetabilsk fett, olivenolje, andre spiselige oljer og annet spiselig animalsk fett.
- Kategorien «frukt» omfatter fersk eller avkjølt frukt, frossen frukt, tørket frukt og nøtter og preservert frukt og fruktbaserte produkter.
- Kategorien «grønnsaker» omfatter ferske eller avkjølte grønnsaker annet enn potet og andre knoller, frosne grønnsaker annet enn potet og andre knoller, tørkede grønnsaker, andre preserverte eller prosesserte grønnsaker, potet, potetgull, andre knoller eller produkter basert på knoller.
- Kategorien «sukker, sjokolade og andre sukkervarer» omfatter sukker, syltetøy, marmelader og honning, sjokolade, andre sukkervarer, spiseis og is krem og kunstige søtningsstoffer.
- Kategorien «andre matvarer» omfatter sauser og smaksingredienser, salt, krydder og krydderurter, baby mat, ferdiglagde retter og andre matprodukter.

7 Appendiks B: Avgifter og trekk

7.1 Omsetningsavgift

Omsetningsavgiften er en avgift som legges på produsentenes salgsproduksjon av melk, kjøtt, egg, fjørfekjøtt, korn og pelsdyrskinn (til og med 2021). Avgiften går inn i fondet for omsetningsavgift, som styres av Omsetningsrådet.

Omsetningsrådet setter av midler fra fondet til å fremme omsetningen gjennom finansiering av markedsregulering, faglige tiltak og opplysningsarbeid innen de aktuelle sektorene Landbruks- og matdepartementet (2022)

For kjøtt og egg betales avgiften av bøndene, og avsettes i tre separate fond basert på hva som ble omsatt: hvitt kjøtt (fjørfekjøtt), egg og rødt kjøtt (storfe, sau/lam og gris).

Omsetningsavgiften fastsettes årlig, vanligvis 1. juli, og det er satt en maksimal sats for hvor høy avgiften kan være for hvert enkelt dyreslag.

Nivået på omsetningsavgiften for de ulike dyreslaga varierer gjennom året, avhengig av behovet for midler i de respektive fondene. Dette gjør at avgiftssatsen kan justeres for å tilpasse inntektene til de faktiske kostnadene knyttet til markedsregulering, faglige tiltak og opplysningsarbeid innenfor hver sektor (Totalmarked kjøtt og egg, u.å.-b).

7.2 Forskningsavgift

Landbruksdirektoratet krever inn en *forskningsavgift* på norskprodusert kjøtt, egg, melk, korn, vegetabiler og honning. Skattedirektoratet krever også inn forskningsavgift på importerte råvarer, halvfabrikata og ferdigvarer. Avgiften er i dag 0,35 prosent av brutto fakturagrunnlag for råvarer og 0,25 prosent av importverdien på importerte halvfabrikata/ferdigvarer. Inntektene fra forskningsavgiftene samles i fondet for forskningsavgift på landbruksprodukter (FFL). FFL skal finansiere forskning knyttet til landbruksprodukter som nyttes til å fremstille nærings- og nytelsesmidler, samt forkorn til husdyr (Landbruksdepartementet, u.å.).

7.3 Kjøttkontrollgebyr

Kjøttkontrollgebyr er et gebyr som alle slakteri, unntatt sesongslakteri og mobile slakteri, skal betale til Mattilsynet for pålagt kjøttkontroll. Kjøttkontrollen omfatter ante-mortem-undersøkelse og post-mortem-undersøkelse inkludert etterkontroll av slakt, kontroll av nødslakt, trikinundersøkelse, undersøkelse av slakt for antibakterielle midler og bakteriologisk kjøttkontroll (Forskrift om kjøttkontrollgebyr, 2006).

7.4 Trekk for ikke-godkjent KSL

Kvalitetssystem i landbruket (KSL) er bondens eget verktøy for å sikre kvalitet i produksjon av råvarer fra jordbruket. Systemet er utarbeidet for å sikre at gårdsdrift er i tråd med norske lover, forskrifter og krav fra næringen. Bonden benytter systemet for internkontroll og kvalitetssikring. For å få gyldig KSL må produsenten oppfylle en rekke krav som; å gjøre en årlig egenrevisjon med 12 måneders intervaller, lukke alle avvik etter de frister som er satt, ta imot KSL-revisoren når det er tid for eksternrevisjon og følge eventuelle

dyrevelferdsprogram. Dersom kravene er oppfylt kan råvarene sendes videre med trygghet fra bonde, via varemottaker, industri, dagligvare og helt frem til forbrukeren og selges med Nyt-Norge-merking. Dersom kravene for godkjent KSL ikke er oppfylles vil det normalt være et trekk i prisen bonden får utbetalt, et såkalt KSL-trekk (Kvalitetssystem i landbruket, 2023a, 2023b).

7.5 Spesielle trekk / andre trekk

Rene dyr er enklere å slakte på en hygienisk god måte, og gir mindre forurensning og bakterier på kjøttet enn skitne dyr med forurenset hud eller ull. Derfor pålegges det trekk i avregningsprisen til bonden dersom dyr leveres med skitne huder, skinn eller lang ull.

Trekksatsen for levering av skitne dyr er delt inn i to kategorier som har stått uendret siden 2020. For kategori 1, hvor dyret er tydelig forurenset med møkkskorper på 20-40 prosent av låret eller med innslag av møkkskorper på snittlinja under buken, forekommer et trekk på 400 kroner. For kategori 2, hvor dyret er sterkt forurenset med møkkskorper på mer enn 40 prosent av låret eller møkkskorper i mer enn 50 prosent av snittlinja, forekommer et trekk på 900 kroner (Animalia, 2021; Norsk landbruk, 2019).

Nødslakt benyttes når dyr ikke er transportdyktige, men ellers har en helsetilstand som gjør at det kan slaktes og kjøttet kan brukes til menneskemat. Da foregår avlivning på gården før slaktet transporteres til slaktet transporteres til slakteanlegget for fullføring av slakteprosessen og kjøttkontroll. Nødslakteordningen er relativt dyr både for produsent og slakteri. Kostnaden per nødslakt avhenger av avstand fra produsent til slakteri, tidspunkt på døgnet, om det er flere nødslakt i samme området eller andre faktorer. Produsenten må selv betale for at nødslakter rykker ut (mellom 1000 og 3000 kr), dette trekkes fra avregningspris utbetalt til bonden. Av hygieniske årsaker er det begrensninger for hva et nødslakt kan brukes til, derfor trekkes det også for dette i avregningsprisen (vanligvis 20 prosent trekk). I tillegg er det også en kostand ved å få en veterinær til å undersøke dyret og skrive nødslaktattest.

Grunnet de høye kostnadene er det kun for storfeslakt at nødslakteordningen benyttes i noe omfang, da disse har en så høy verdi at det er forsvarlig. For svin og småfe er alternativet i tilsvarende situasjoner avlivning for destruksjon eller unntaksvis hjemmeslakting for eget forbruk (Animalia, 2023).

7.6 Etterbetaling

Både Nortura SA og Tine SA er organisert som samvirkeforetak, noe som innebærer at foretakene eies av produsentene som leverer råvarer til dem. Tine eies av melkeprodusenter, mens Nortura eies av kjøtt- og eggprodusenter. Både for Nortura SA og TINE SA er råvareprisen de betaler sine produsenter å anse som en råvarekostnad som er begrenset oppad til målprisen. Eventuelle overskudd i industrileddet kan utbetales eierne i form av etterbetalinger.

Styret i Tine har vedtatt en etterbetalingspolitikk hvor målsettingen er at mellom 50 og 75 prosent av konsernets årsresultat skal avsettes til etterbetaling til eierne. For medlemmer av Tine utbetales den i øre per avregnet liter rå ku- eller geitemelk melkeprodusenten har levert i løpet av det foregående kalenderåret (TINE, 2022b). Dersom etterbetalingen for eksempel

utgjør 50 øre per liter, og melkeprodusenten har produsert 100 000 liter melk, vil etterbetalingen til den aktuelle melkeprodusenten utgjøre 50 000 kroner totalt.

For medlemmer av Nortura utdeles eller avsettes etterbetalingen på grunnlag av medlemmenes omsetning med foretaket i året før vedtaksåret (Nortura Medlem, 2021).

Hvor mye som utbetales årlig i etterbetaling, besluttet av styret i det aktuelle samvirket på årsmøte. Rammen for etterbetalingen er årets resultat etter skatt, men den påvirkes også av faktorer som fremtidig investeringsnivå, finansielle nøkkeltall og skatteposisjon.

Samvirkeforetakene har egne etterbetalingsfond hvor deler av overskuddet settes inn.

Dersom det er finansielt forsvarlig, kan det forekomme utdelinger fra etterbetalingsfondet.

Tine har krav om at minimum 45 prosent egenkapital skal ha prioritet foran etterbetalingspolitikken. Utdeling av etterbetaling skjer kun til de som er medlemmer på beslutningstidspunktet. (Nortura Medlem, 2021; TINE, 2022b).

Q-meieriene praktiserer også en etterbetaling til sine produsenter som sikrer at de får en melkepris som en konkurransedyktig sammenlignet med den Tine SA betaler sine leverandører.

8 Appendiks C: Landbrukspolitiske virkemidler

8.1 Råvarepriskompensasjons-ordningen (RÅK)

Råvarepriskompensasjonsordningen (RÅK) er en ordning for bearbeidede landbruksvarer som pizza, sjokolade, bakevarer, is og sauser (Landbruksdirektoratet, n.d.-b). Formålet er å utjevne prisforskjeller mellom norskproduserte og utenlandske jordbruksråvarer, slik at næringsmiddelindustrien i Norge i størst mulig grad kan produsere varer basert på norske råvarer.

Ordningen har utgangspunkt i EØS-avtalens protokoll 3, og omfatter kun utvalgte varenummer fra den internasjonale HS-nomenklaturen som Norge kan gi tollavgift eller prisnedskrivning på (RÅK-tilskuddsforskriften, 2009).

Landbruksdirektoratet forvalter RÅK-ordningen gjennom to virkemidler: RÅK-import og RÅK-tilskudd. RÅK-import innebærer at satsene skal kompensere for råvareprisforskjeller på bestemte råvarer, samtidig som det gir mulighet for fri konkurranse på industrileddet. De fleste RÅK-varer har en fast nedsatt tollavgiftssats eller fritak. For andre kan det søkes om nedsatt sats basert på ferdigvarens råvareinnhold.

Dersom tollavgiftssatsen ikke er tilstrekkelig, benyttes RÅK-tilskudd, hvor det gis prisnedskrivning for å jevne ut prisforskjeller på norske og utenlandske råvarer. Tilskuddet gis til bestemte produkter basert på varenummer i tolltariffen. Satsene fastsettes ut fra differansen mellom norsk pris og verdensmarkedspris, inkludert toll, på de aktuelle råvarene. (Landbruksdirektoratet, u.å.-e).

Ved bruk av disse virkemidlene bidrar ordningen til å utjevne prisforskjeller mellom Norge og utlandet, slik at den norske næringsmiddelindustrien kan konkurrere på mer like vilkår med EU/EØS-land. Tidligere var det også en mulighet for å gi tilskudd for å eksportere innenlandsk overproduksjon av matvarer. Denne muligheten forsvant ved utgangen av 2020.

8.2 Målprissystemet

Målprissystemet omfatter fastsatte representantvarer av definerte kvaliteter for korn, poteter, grønnsaker, frukt og råvarenivå for ku- og geitemelk (Landbruksdirektoratet, u.å.-c). Systemet skal sikre at jordbruket kan oppnå målpris for sine varer i et balansert marked.

Målprisene er makspriser som forhandles frem årlig i jordbruksoppgjøret. De skal verne forbrukeren mot for høye priser, samtidig som produsentene skal ha mulighet til å oppnå målpris (Norges Bondelag, 2023).

Dersom gjennomsnittlig noteringspris i et avtaleår overskrider målpris, settes en styringspris for neste halvår. Styringsprisen justerer ned målprisen tilsvarende overskridelsen. For poteter, frukt og grønnsaker benyttes ikke styringspriser (Landbruksdirektoratet, u.d). Ved overskridelse grunnet høye internasjonale priser med null toll, skal ikke styringspris fastsettes.

Hvis prisene overstiger øvre prisgrense to uker på rad, iverksettes tollnedsettelse i henhold til forskrift. Ved overproduksjon kan markedsregulator sette i verk tiltak for midlertidig å fjerne varen fra markedet, som reguleringslagring eller økt omsetningsavgift (Nortura -

Totalmarked, 2020). Ved underproduksjon tilrettelegges for import gjennom tollnedsettelse.

Prisgrunnlaget for målprisreguleringen beregnes på ulike nivåer for de ulike produktene:

For melk benyttes engrosprisnoteringer oppnådd for en definert representantvare. Noteringsstedet er der melken passerer, eller normalt ville passert et basismeieri definert i innfraktordningen. Prisnoteringen skal omfatte melk foredlet av Tine SA og melk Tine selger uforedlet til andre. Øvre prisgrense er målprisen + 5 prosent. Gjennomsnittsprisen for året veies etter kvanta for de ukentlige prisnoteringene. (Norges Bondelag, 2023). I Jordbruksoppgjøret for 2024 kom partene til enighet om å ta melkeprisen ut av målprissystemet fra og med 1. juli 2025. Dette vil bli implementert om det blir vedtatt i Stortinget.

For grønnsaker og frukt er målprisene produsentpriser oppnådd for ferdig emballert vare levert til grossist i Oslo-området. Målprisen for poteter er også en produsentpris. Bestemmelsen om at gjennomsnittlig noteringspris ikke skal overstige målprisen, gjelder ikke for grøntsektoren (kapittel 2.1.1 i Jordbruksavtalen 2023-2024).

Produsentprisene på de enkelte grønnsaks- og fruktvarene rapporteres ukentlig av markedsaktørene (grossister og kommisjonærer). Disse kan rapportere engrospriser der produsentpriser er vanskelige å fremskaffe, men med tilleggsinformasjon slik at Landbruksdirektoratet kan beregne en produsentpris i henhold til det definerte prisgrunnlaget.

Øvre prisgrense for frukt, grønnsaker og poteter er satt til 20 prosent over gjeldende målpris for perioden 01.07.23 - 30.06.24. Mer detaljer finnes i gjeldende jordbruksavtale. (Norges Bondelag, 2023). Hvis noteringsprisen på epler overstiger den øvre prisgrensen i to uker på rad, vurderer Landbruksdirektoratet å iverksette administrative tollnedsettelse i henhold til §§ 7 og 8 i forskrift om administrative tollnedsettelse på landbruksvarer

8.3 Volumbasert regulering/ PGE (Planlagt gjennomsnittlig engrospris)

Volumbasert regulering omfatter storfe, svin, lam og egg. Denne typen regulering er et alternativt landbrukspolitisk virkemiddel til målprissystemet, og benyttes for å overholde forpliktelser i WTO-avtalen. Skifte fra målpris til PGE skyldes at WTO regner målpriser som forstyrrende for handelen. Derfor har Norge forpliktet seg til å avgrense ulike former for prisstøtte (AMS) til maks 11,449 mrd kr, såkalt gul boks, i året. For å unngå at å overstige dette er flere varer fjernet fra målprissystemet (Agri Analyse, 2022).

Volummodellen er basert på at markedet balanseres ut fra dekningsgrad og forsyningsbalanse. I motsetning til målprissystemet hvor målpriser bestemmes gjennom jordbruksavtalen, fastsettes priser av markedsregulator Nortura, kalt planlagt gjennomsnittlig engrospriser (PGE). Dette skjer hvert halvår. Når PGE skal settes er det en rekke faktorer som må hensyntas, blant annet; markedssituasjonen til produksjonene, økonomien i primærnæringen, importvernet og om det er mulig å hente ut mer fra sluttmarkedet (NorturaMedlem, 2010).

PGE måles opp mot noteringsprisene på de bestemte varene for å sikre at de er oppnådd og er riktig for den gitte markedssituasjonen. Ved beregning av noteringspris skal forskningsavgift og kjøttkontrollgebyr, men ikke omsetningsavgift, trekkes fra oppnådd pris. Øvre prisgrense er PGE + 10 pst. Dersom noteringsprisen på representantvaren overstiger den øvre prisgrensen to uker på rad, iverksettes det tiltak som for eksempel administrativt nedsatte tollsatser for å bringe prisen ned til planlagt prisløype knyttet til PGE fastsatt av markedsregulator (Landbruksdirektoratet, u.å.-c; Norges bondelag, 2023).

Prisløypen er endringene i den faktiske engrosprisen gjennom halvåret. Per i dag er det kun kjøtt som følger prisløyper, dette skyldes at høna kun legger ett egg om dagen og at det derfor ikke nytter å benytte prisløype for å regulere produksjonen av egg. Til sammen skal det resultere i en gjennomsnittspris som ligger nærmest mulig, men ikke over bestemt PGE. Formålet med prisløyper er å regulere tilførsel og salg slik at mest mulig slakt og egg kan selges ferskt. Det benyttes derfor, i likhet med målstyringssystemet, markedsreguleringstiltak for å opprettholde et balansert marked. Da tilførsel og salg av kjøtt varierer med sesonger, høytider og telledato, er det avgjørende at prisopp ganger og -ned ganger kommer på riktig tidspunkt og er store nok for at det skal være attraktivt for produsentene å levere når etterspørselen er stor (NorturaMedlem, 2022). Hvis ikke er det fare for at det fryses unødvendig mye slakt inn på reguleringslagrene eller at det blir mangel på varer. Det er dette som er årsaken til prisforskjellene som kan oppstå i løpet av et halvår.

8.3.1.1.1 Referansepris

Referansepris omfatter fjørfe. Referanseprisen fastsettes av Landbruksdirektoratet hvert avtaleår ved å se på prisnivået for engroskjøp av representantvaren i det forrige avtaleåret, som er bestemt i jordbruksavtalen. Videre, benyttes noteringsprisene på representantvaren når en måler hvorvidt referanseprisen er oppnådd. Ved behov kan det gis tollnedsettelse på importvarer, slik at prisene jevnes ut (Landbruksdirektoratet, u.d.). Denne prosessen administreres også av Landbruksdirektoratet.

8.3.1.1.2 Noteringspris

Melk

Noteringsprisen på melk i Norge er den prisen som Norsk melkeråvare selger melken for som råvare til alle meieriaktører. Noteringsprisen varierer gjennom året, hovedsakelig for å regulere tilbud og etterspørsel. Denne variasjonen skal stimulere til jevn melkeinngang gjennom hele året.

Sammenhengen mellom noteringsprisen og målprisen på melk er at den gjennomsnittlige, volumveide noteringsprisen for et jordbruksavtaleår ikke kan overstige målprisen som fastsettes årlig i jordbruksavtalen mellom staten og jordbrukets forhandlingsutvalg.

Målprisen skal sikre bøndene en rimelig inntekt. Noteringsprisen som Norsk melkeråvare oppnår ved salg av all melkeråvaren, uavhengig av hvilken aktør den selges til, må derfor i gjennomsnitt ligge på eller under den fastsatte målprisen over avtaleåret.

Landbruksdirektoratet overvåker at dette overholdes.

Hvis målprisen på melk overstiges, kan flere tiltak iverksettes for å balansere markedet og bringe prisene tilbake innenfor akseptable nivåer :

Reduksjon av importtoll: Den norske landbruksmyndigheten kan redusere importtollsatsen for å tillate økt import av melk og melkeprodukter. Dette bidrar til å øke tilbudet i markedet og dermed redusere prisene.

Justering av kvoter: Kvotene for melk kan justeres for å redusere produksjonen og dermed bidra til å senke prisene. For eksempel kan kvotene reduseres for å balansere markedet når det er overproduksjon.

Markedsregulering: Markedsregulatoren, som i dette tilfellet er Tine, kan iverksette tiltak for å balansere markedet. Dette kan inkludere lagring av overskuddsprodukter eller andre tiltak for å stabilisere prisen

Kvotesystemet på melk:

Melkeproduksjonen i Norge er regulert gjennom et kvotesystem. Melkekvoter er gårdsspesifikke og kan kun handles innenfor samme region. Produsenter som ønsker å selge sine melkekvoter, må selge minst 40 % av kvoten til staten.

Fjørfekjøtt

Noteringsprisen for fjørfekjøtt beregnes på grunnlag av oppgaver fra markedsaktørene innen fjørfebransjen (dvs. slakterier eller slakterisammenslutninger). Disse rapporterer til Landbruksdirektoratet med den dokumentasjon som er nødvendig for forvaltning og kontroll av prissystemet, jf. forskrift om administrative tollnedsettelse på landbruksvarer. Markedsaktørene skal ukentlig rapportere produsert mengde og engrospris fordelt på ulike vektklasser, som grunnlag for Landbruksdirektoratets beregning av noteringsprisen (Norges Bondelag, 2023).

8.3.1.1.3 Prisutjevningsordningen for melk

Prisutjevningsordningen for melk (PU) regulerer prisdifferensieringen av melk som råvare til ulike anvendelser, og gir samtidig melkeprodusenter mulighet til å oppnå målpris på melk, uavhengig av hva melken brukes til og hvor produksjonen er lokalisert. Ordningen består av utjevning mellom melke- og biproduktanvendelser, geografisk utjevning og konkurransefremmende tiltak. Avgiftene som betales til ordningen finansierer tilskuddene, på denne måten er PU selvfinansierende.

Bruken av melke- og biprodukter er fordelt på to markeder; dagligvare- og industrimarkedet, avhengig av hvilket marked produktene selges i. PU har fire prisgrupper som produktene plasseres i, samt fire biproduktgrupper for produkter basert på fløte og myse. Landbruksdirektoratet fastsetter satsene, avgifter og tilskudd, i en egen forskrift kalt; *Forskrift om satser i prisutjevningsordningen for melk og satser i prisutjevningsordningen for produksjonsfløte og tilvirkningsverdi på smør*. Satsene fastsettes 1. juli hvert år. Eksempelvis blir melk som blir solgt konsum i dagligvaremarkedet belastet med en avgift på 2,05 kr/l, mens melk som går til produksjon av modna oster som skal selges i dagligvaremarkedet får et tilskudd på 0,23 kr/liter.

Geografisk utjevning skal sørge for mulighet for lik pris til produsent uavhengig av hvor produksjonen er. Meieriselskaper som henter melk hos egne melkeprodusenter, kan kreve et innfrakttilllegg. I tillegg kan det også gis tilskudd til distribusjon av drikkemelk og fløte i Nord-Norge og til distribusjon av skolemilk.

Konkurranserefremmende tiltak har vært benyttet siden år 2000 for å bidra til økt konkurranse. Dette gjøres gjennom tiltaket med differensierte avgifter og tilskudd, særskilte distribusjonstilskudd og spesiell kapitalgodtgjørelse.

Meieriselskapene Tine SA, Synnøve Finden AS, Q-meieriene AS, Rørosmeieriene AS, Normilk AS, Valdresmeieriet AS, Arno Landman og Mondelez procurement Europe (norsk filial) er del av denne ordningen (Landbruksdirektoratet, u.å.-d).

8.3.1.1.4 Kvoteordningen for melk

Kvoteordningen for melk har som formål å sikre at produksjonen av ku- og geitemelk er tilpasset behovet i markedet og ivaretar distrikts- og strukturhensyn. En melkekvote gir rett til å produsere en gitt mengde melk, i løpet av en bestemt periode. Det stilles krav til aktiv melkeproduksjon, det betyr at det må produseres og leveres kumelk gjennom hele kvoteåret (fra 1.1 til 31.12). Melkeprodusenter kan dermed ikke fylle sin disponible kvote i løpet av en begrenset periode av året for så å slutte produksjonen, da dette er i strid med regelverket.

I kvoteordningen for melk skilles det mellom grunnkvote og disponibel kvote. Grunnkvoten er den kvoten som er tildelt og/eller kjøpt til en landbrukseiendom. Det er eier som har råderett over denne kvoten. En disponibel kvote bestemmer derimot hvor mye melk en melkeprodusent maksimalt kan levere i løpet av et kvoteåret.

Produksjonsregioner setter en geografisk ramme for hvor melkeproduksjon kan foregå. Hvis du selger, kjøper eller disponerer bort kvote, kan dette bare gjøres innen den produksjonsregionen grunnkvoten tilhører. Dersom en melkekvote for eksempel tilhører produksjonsregionen Agder, kan kvote kun selges eller disponeres bort innenfor Agder. Ved salg av grunnkvote må en bestemt andel av grunnkvoten vanligvis selges til staten, mens den resterende mengden kan selges privat (med mindre annet er bestemt i jordbruksoppgjøret) (Landbruksdirektoratet, u.å). Markedsregulator kan i løpet av avtaleåret foreslå å justere produksjonskvoten opp eller ned etter behov.

9 Appendiks D: Referanseproduktene

NIBIO har valgt ut representative varer innenfor hver varegruppe som de følger prisene på. Disse utvalgte varene skal representere hele varegruppen og er varer som utgjør et stort volum innenfor den aktuelle gruppen og samsvarer i stor grad med representantvarer som anvendes i Jordbruksavtalen.

For å utarbeide prisindeksene plukker NIBIO altså ut noen nøkkelvarer som de anser som representative for den bredere varegruppen. Disse nøkkelvarene velges ut fordi de har et betydelig omsetningsvolum og dermed kan gi et godt bilde av prisutviklingen for hele varegruppen.

9.1 Produsentpriser

Storfe

På storfe er det nærmere 400 ulike prisgrupper som gir tillegg og trekk i henhold til EUROP-systemet. Prisene oppgis i en matrise etter type dyr, kvalitet og vektklasse vist i tabell 3. NIBIO indekser er basert på representantvaren for de ulike kjøttslagene, bestemt av gjeldende jordbruksavtale og markert i tabellen.

UNG OKSE , KASTRAT	E+	E	E-	U+	U	U-	R+	R	R-	O+	O	O-	P+	P	P-
OG KVICE -140,0 kg															
140,1-175,0 kg															
175,1-200,0 kg															
200,1-225,0 kg															
225,1-250,0 kg															
250,1-325,0 kg											X				
325,1-375,0 kg															
375,1-400,0 kg															
400,1-425,0 kg															
OVER 425,0 kg															
UNG KU -150,0 kg															
150,1-175,0 kg															
175,1-200,0 kg															
200,1-225,0 kg															
225,1-250,0 kg															
OVER 250,0 kg															
KU OG OKSE -150,0 kg															
150,1-175,0 kg															
175,1-200,0 kg															
200,1-225,0 kg															
225,1-250,0 kg															
OVER 250,0 kg															
KALV - 49,9 kg															
50,0-89,9 kg															
90,0-140,0 kg															
OVER 140,0 kg															

Svin

NIBIO mottar prisen på svin fra Nortura, etter samme prinsipp som for storfe med tanke på type dyr, kvalitet og vektklasser. I alt omfatter datasettet over 100 ulike priser fordelt på «slaktegris», «gris liten/smågris», «purke» og «råne» inndelt etter vekt og kvalitetsklasse vist i tabell 4. Prisene NIBIO legger til grunn for beregning av produsentprisindeksen er markert i tabellen. Det gjelder for kløyvd gris uten hode.

	S	E	U	R
40,1 - 55,0 kg				
55,1 - 63,0 kg				
63,1 - 65,0 kg				
65,1 - 67,0 kg				
67,1 - 69,0 kg				
69,1 - 71,0 kg				
71,1 - 73,0 kg				
73,1 - 75,0 kg				
75,1 - 77,0 kg	X			
77,1 - 79,0 kg				
79,1 - 81,0 kg				
81,1 - 83,0 kg				
83,1 - 85,0 kg				
85,1 - 87,0 kg				
87,1 - 90,0 kg				
90,1 - 93,0 kg				
93,1 - 95,0 kg				
95,1 - 97,0 kg				
97,1 - 100,0 kg				
100,1 - 105,0 kg				
105,1 - 110,0 kg				
110,1 - 115,0 kg				
115,1 - 125,0 kg				

Lam

Prisene på sau/lam er også fra Nortura. Inndelingen er vist i tabell 5. Prisen som anvendes som grunnlag for produsentprisindeksen er markert i tabellen. Totalt mottar vi dermed om lag 130 ulike priser ved prisendringer.

	E+	E	E-	U+	U	U-	R+	R	R-	O+	O	O-	P+	P	P-
LAM-9,0 kg															
9,1-13,0 kg															
13,1-16,0 kg															
16,1-23,0 kg											X				
23,1-25,0 kg															
25,1-30,0 kg															
OVER 30,0 kg															
UNG SAU															
SAU															

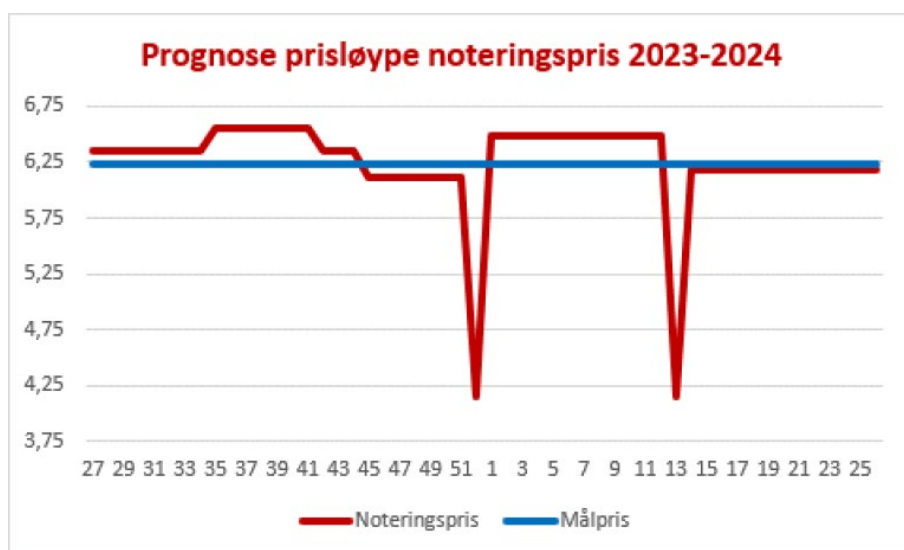
Melk

Norsk melkeråvare fastsetter en "prisløype" for noteringsprisen på melk for hvert jordbruksavtaleår. Prisløypen innebærer at noteringsprisen justeres gjennom året for å motivere melkeprodusentene til å produsere mer melk i perioder hvor det tradisjonelt er lav melkeproduksjon.

Noteringsprisen settes høyere i vinterhalvåret når melkeproduksjonen er lavest, for å stimulere til økt produksjon i denne perioden. I ukene rundt jul og påske settes derimot prisen lavere. Dette gjøres for å motivere meieriene til å kjøpe melk også i disse periodene.

Dersom påskeuka havner på den 15. i en måned, kan det se ut som om noteringsprisen er lav for hele måneden i statistikken, selv om den lave prisen kun gjelder for påskeuka.

Det er viktig å merke seg at noteringsprisen fastsatt av Norsk melkeråvare ikke justeres etter omsatt volum. Prisen er den samme uavhengig av hvor mye melk som faktisk selges i en gitt periode.

(Kilde Norsk Melkeråvare)

For jordbruksavtalen 2023-2024 er melk klassifisert som "melk som oppfyller kravspesifikasjon for rå melk i forskrift om markedsregulering til å fremme omsetningen av jordbruksvarer § 4-3, 3. ledd".

Kravspesifikasjonen for rå melk som omfattes av forsyningsplikten, fastsettes av Omsetningsrådet. Den gjeldende kravspesifikasjonen, som har vært uendret siden 2003 (videreført i 2010), er som følger:

- Kumelk skal ha en fettprosent mellom 3,7 og 4,1 prosent.
- Proteininnholdet skal være mellom 2,9 og 3,3 prosent.

9.2 Engrospriser

«Rødt kjøtt» storfe, sau/lam og svin

Kategorien "rødt kjøtt" inkluderer storfe, sau/lam og svin. Det er de samme representantvarene som benyttes som referanseprodukt på engrosvarer som ved produsentpriser i NIBIOs indekser.

Kylling:

Engrosprisindeksen er basert på løpende engrosprisnoteringer. Videre korrigeres engrosprisene ved at man legger til omsetningsavgift og forskningsavgiften på kylling. Begge publiseres av Landbruksdirektoratet på nett. Engrosprisnoteringene publiseres ukentlig, og det er gjeldende pris den 15. i hver måned som anvendes i prisindeksen. Engrosprisnotering er definert som «hel, fersk, uoppbundet kylling i vektklassene 1050–1850 gram i bulkemballasje», oppgitt fra utvalgte slakterier.

Egg:

Hver måned mottar NIBIO beregnede gjennomsnittlige engrospriser på egg fra Nortura. Disse prisene er fratrasket forskningsavgift, omsetningsavgift og merverdiavgift.

Nortura beregner engrosprisene som et vektet gjennomsnitt av tre typer egg: "miljøegg", "egg fra frittgående høner" og "frittgående SOL-egg". For hver av disse eggtypene inngår tre ulike størrelsesklasser: "53-63 gram", "63-73 gram" og "over 73 gram".

Når NIBIO skal beregne engrosprisindeksen for egg, korrigerer de først Norturas engrospris ved å legge til forskningsavgift og omsetningsavgift. Deretter benyttes denne korrigerte engrosprisen i beregningen av prisindeksen.

Meierivarer:

Med meierivarer menes produkter som har melk som sin hoved- eller primærkilde. I rapporten "Matpriser 1980-2000. Utvikling i forbruker-, engros- og produsentpriser" ble det besluttet å utarbeide prisindekser for fire varegrupper innen meierivarer: "melk, yoghurt og fløte", smør, ost og andre meierivarer.

Totalt ble 24 ulike produkter benyttet for å representere de fire kategoriene. For gruppen "melk, yoghurt og fløte" ble engrospriser innhentet for seks produkter: H-melk, skummet kulturmilk, lettmelk, kremfløte, yoghurt med frukt/bær og skummet søt melk. Hensikten med å velge disse produktene var å kunne følge den samme varen fra industrien ut til forbrukeren.

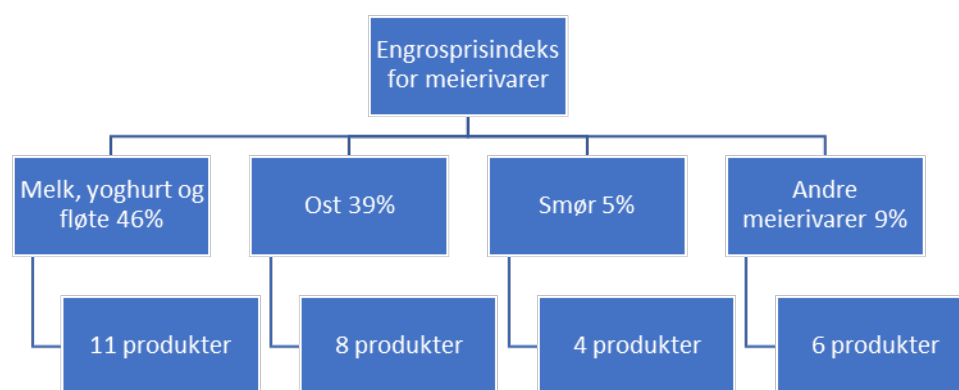
For smør ble engrospriser innhentet for to produkter: meierismør normalsaltet og meierismør setertype, begge i 1/2 kg pakninger.

For ost ble engrospriser innhentet for tolv produkter, blant annet Norvegia, Nøkkelost, Gudbrandsdalsost, geitost, pultost, bacon ost, Ridderost, Jarlsberg, fløtemysost, gammelost, Primula og rekeost.

For andre melkeprodukter ble engrospriser innhentet for tre produkter: morsmelkerstatning, kondensert melk og sjokoladepudding.

Disse varene ble valgt ut fordi de ble ansett som representative for de ulike meierivaregrupper. Engrosprisene ble og blir fortsatt levert av Tine, mens forbrukerprisindeksene blir levert av SSB. De enkelte produktene innen hver varegruppe blir ikke vektet etter omsatt volum når delindeksene konstrueres.

Siden de opprinnelige indeksene ble utarbeidet, har noen varer gått ut av Tines sortiment og blitt erstattet av tilsvarende produkter. I dag mottar NIBIO priser på elleve produkter under "melk, yoghurt og fløte", fire under smør, åtte under ost og seks under andre melkeprodukter.

Delindeksene konstrueres ved å beregne et uvektet gjennomsnitt av indeksene for de enkelte produktene innen hver gruppe. Dette innebærer at man ikke tar hensyn til omsatt volum.

NIBIO har imidlertid konstruert en samlet, vektet engrosprisindeks for meierivarer basert på de fire delindeksene. Her vektet delindeksene årlig etter omsetningsandeler for de ulike varegruppene, basert på omsetningsdata fra Tine for ca. 800 produkter. Vektingsgrunnlaget beregnes ved å tillegge omsetningsandelene for de tre siste årene ulik vekt ("glidende andeler").

9.3 Forbrukerpriser

NIBIO benytter to ulike dataleveranser fra Statistisk sentralbyrå (SSB) som kilde for forbrukerprisindeksene de publiserer. Disse omtales som primærkilden og sekundærkilden.

Primærkilden er de offisielle forbrukerprisindeksene SSB publiserer på sin nettside den 10. hver måned, i statistikkbanken "03013: Konsumprisindeks, etter konsumgruppe". Disse indeksene baseres på "skannerdata" - over 2,5 millioner prisobservasjoner per måned fra dagligvarekjedene. Indeksene kan lastes ned på ulike nivåer, fra totalindeks til svært detaljerte varegruppenivåer.

Sekundærkilden er en egen fil NIBIO mottar månedlig fra SSB. Denne ble opprinnelig etablert i forbindelse med rapporten "Matpriser 1980-2000" for å kunne konstruere forbrukerprisindekser med samme vareomfang og gruppering som for produsentpris- og engrosprisindeksene.

Felles for begge kildene er at prisene samles inn og indeksene utarbeides av SSB basert på et representativt utvalg butikker. Salg fra andre utsalgsteder enn dagligvarehandelen er ikke inkludert.

SSBs forbrukerprisindekser følger formålsstandard COICOP for inndeling av matvarer. De ulike varegruppene NIBIO baserer sine forbrukerprisindekser på, er delvis basert på SSBs COICOP-gruppering samt egne inndelinger utarbeidet i samarbeid med aktører i verdikjeden.

Etter omleggingen til skannerdata i 2005 og revisjoner av COICOP-inndelingen, er ikke indeksene i sekundærkilden lenger identiske med utgangspunktet i år 2000. Men de benyttes fortsatt for å kunne sammenligne prisutviklingen mellom leddene i verdikjeden.

NIBIO publiserer forbrukerprisindekser for følgende varegrupper:

Konsumprisindeks og indekser på hovedgruppenivå: Dette er de mest generelle indeksene og viser prisutviklingen for alle varer og tjenester.

Mat- og drikkevarer: Denne gruppen er delt inn i undergrupper som fisk, meierivarer, egg, kjøtt, grønnsaker/frukt og annet.

Meierivarer: Denne gruppen inneholder prisindekser for melk, ost, yoghurt, smør og andre meieriprodukter.

Kjøtt: Denne gruppen inneholder prisindekser for storfe, lam, svin, fjørfe, vilt, bearbeidet kjøtt og øvrig kjøtt.

RÅK-varer: RÅK står for råvarepriskompensasjon. Denne gruppen inneholder prisindekser for varer som får prisstøtte fra staten.

Norske og importerte varer: Denne gruppen inneholder prisindekser for varer etter opprinnelse.

Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO) ble opprettet 1. juli 2015 som en fusjon av Bioforsk, Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) og Norsk institutt for skog og landskap.

Bioøkonomi baserer seg på utnyttelse og forvaltning av biologiske ressurser fra jord og hav, fremfor en fossil økonomi som er basert på kull, olje og gass. NIBIO skal være nasjonalt ledende for utvikling av kunnskap om bioøkonomi.

Gjennom forskning og kunnskapsproduksjon skal instituttet bidra til matsikkerhet, bærekraftig ressursforvaltning, innovasjon og verdiskaping innenfor verdikjedene for mat, skog og andre biobaserte næringer. Instituttet skal levere forskning, forvaltningsstøtte og kunnskap til anvendelse i nasjonal beredskap, forvaltning, næringsliv og samfunnet for øvrig.

NIBIO er eid av Landbruks- og matdepartementet som et forvaltningsorgan med særskilte fullmakter og eget styre. Hovedkontoret er på Ås. Instituttet har flere regionale enheter.